

Mikroskopi sa skenirajućom sondom

Dr Dana Vasiljević – Radović, naučni savetnik

IHTM – Centar za mikroelektronske tehnologije

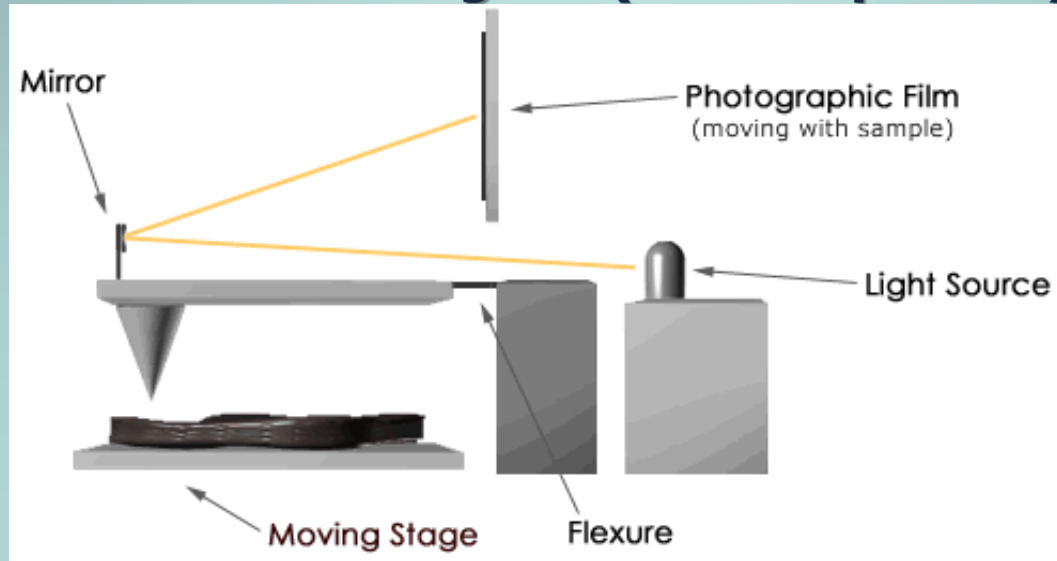
dana@nanosys.ihtm.bg.ac.rs

www.nanosys.ihtm.bg.ac.rs

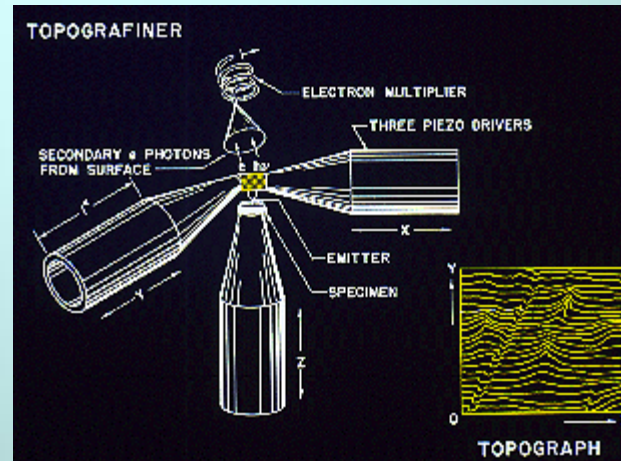
Mikroskopi sa skenirajućom sondom (SPM) - zajednički naziv za široku grupu instrumenata koji se koriste za proučavanje površina različitih materijala na mikro/nano nivou.

- **Skenirajući tunelski mikroskop (STM)**
- **Mikroskop atomskih sila (AFM)**
- **Ostale modifikovane tehnike**
  - **Skenirajući termalni mikroskop (SThM)**
  - **Skenirajući elektrohemijski mikroskop (SECM)**
  - **Mikroskop magnetnih sila (MFM), itd**

1929. god. - Profilometar sa iglom (Surface profiler) - G. Schmalz

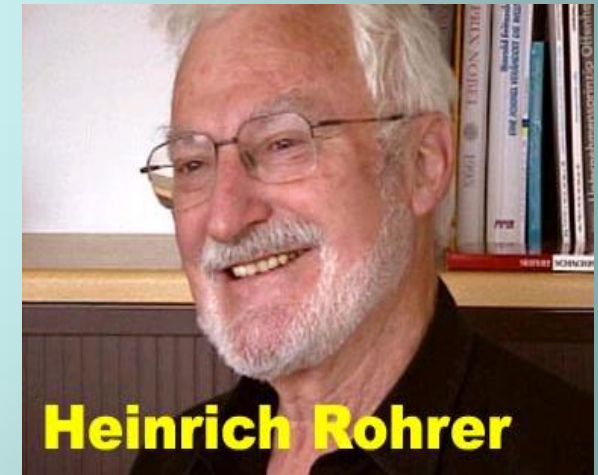
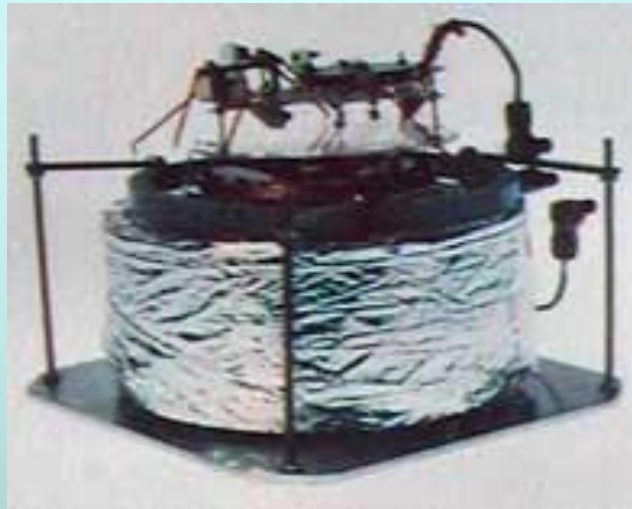
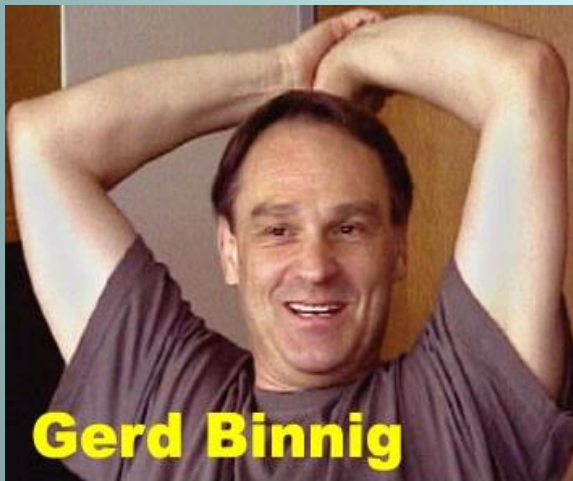

1971.god. – Bezkontaktni profilometar (Topographiner) Russel Young

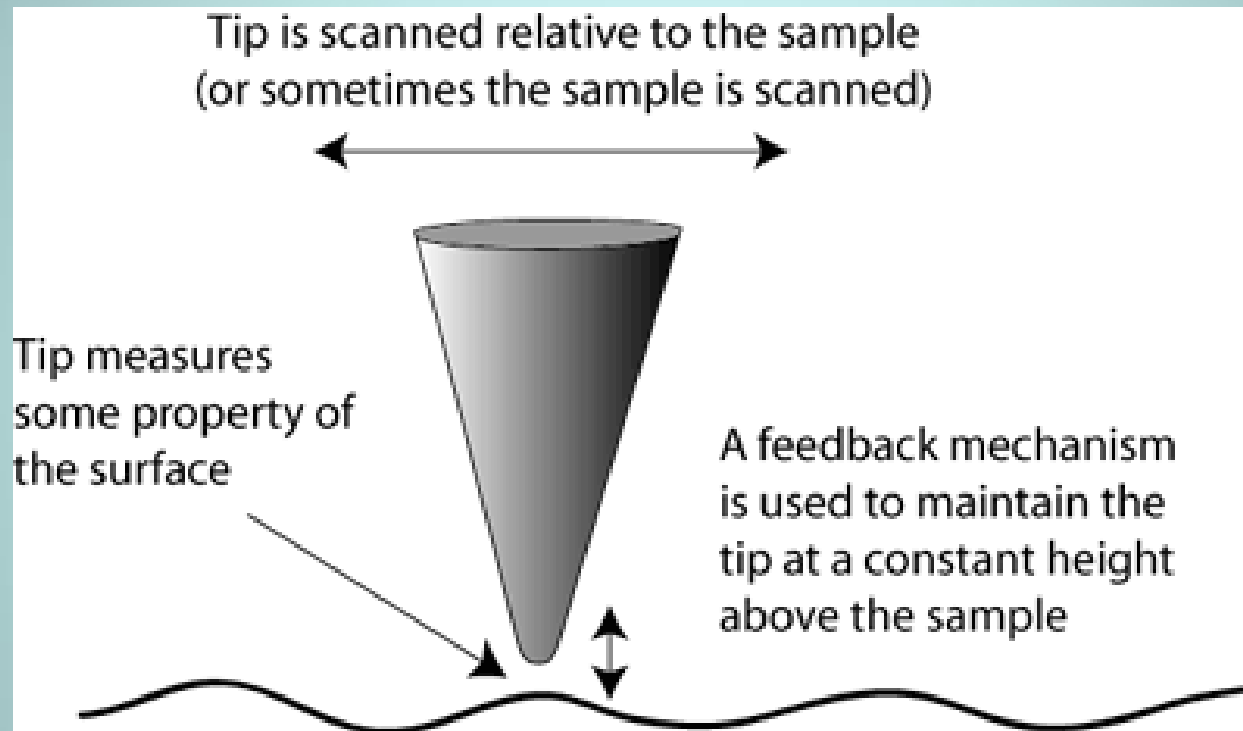
1981. god. - STM

- ❑ G. Binnig i H. Rohrer su ideju R. Younga doveli do praktične realizacije 1981. god. i ostvarili atomsku rezoluciju na Si
- ❑ 1986. god. dobili su Nobelovu nagradu

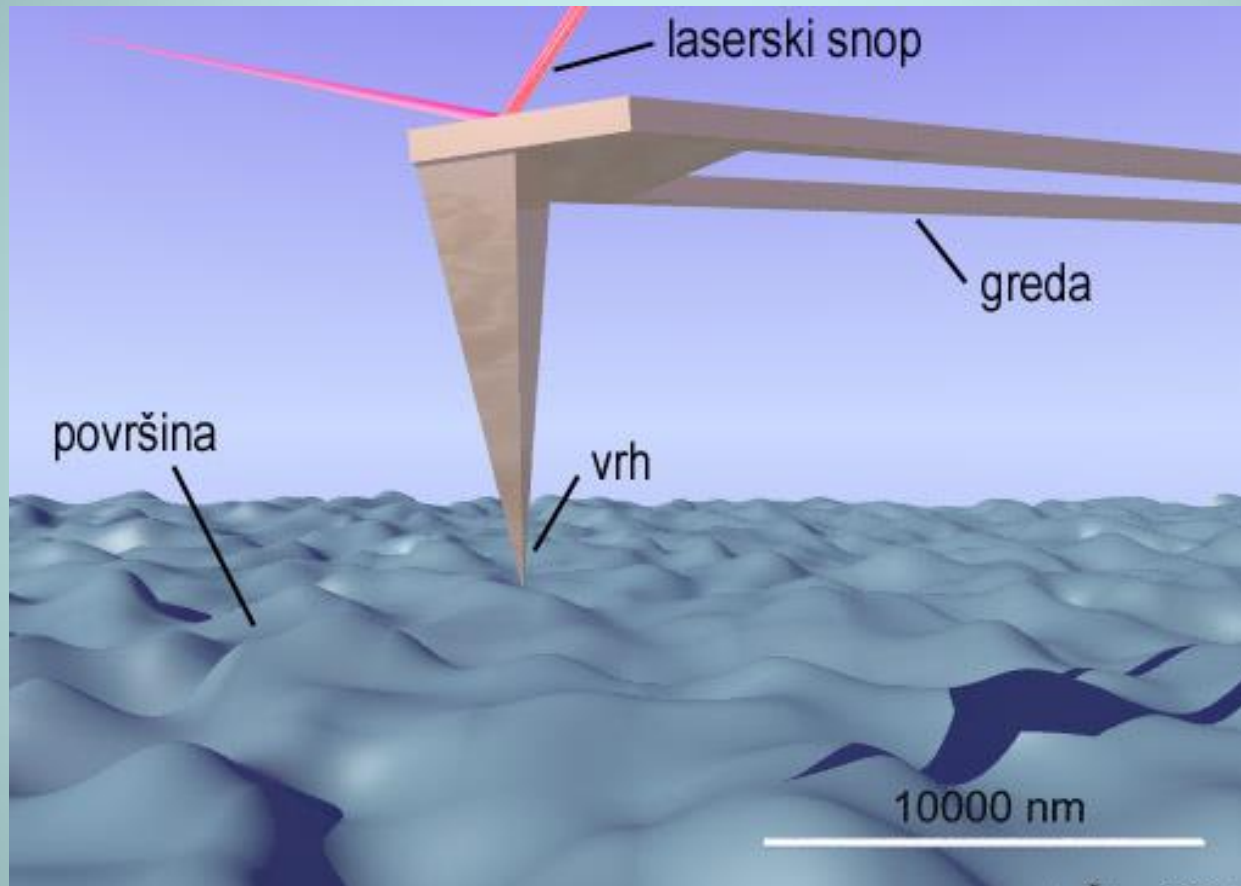
Godina	Pronalazak
1981.	Binnig i Rohrer izumeli STM (IBM Cirihi)
1982.	Binnig pomoću STM-a prikazao atomsku rezoluciju na Si (7x7)
1984.	Prvi Near-field optički mikroskop
1985.	Binnig, Gerber, i Quate – prvi AFM
1986.	Binnig i Rohrer dobili Nobelovu nagradu za STM
1987.	<ul style="list-style-type: none"> • Atomska rezolucija pomoću AFM-a - T. Albrecht (Stanford) • Bezkontaktni AFM • MFM
1988.	Prvi komercijalni AFM
1991.	Prva AFM sonda dobijena mikrofabrikacijom
1992.	Prva gredica sa piezootpornikom
1993.	TappingMode
1994.	TappingMode primenjen u tečnosti

Princip rada je zasnovan na interakciji vrha sonde i uzorka

1986. – AFM

Gerd Binnig i Cristoph Gerber

Princip rada zasnovan je na merenju sile između vrha sonde i uzorka

Osnovne karakteristike:

Prednosti

- mogućnost 3-D prikaza površine
- analiza fine strukture - nm/ μm nivo
- snimanje u različitim sredinama – tečna/gasovita
- jednostavna priprema uzoraka

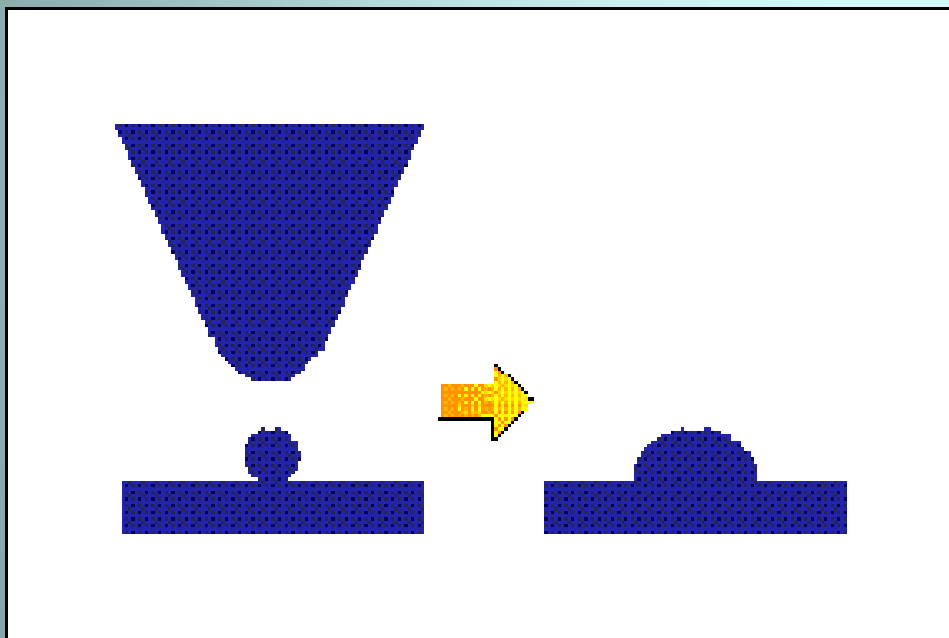
Nedostatci

- Mala površina koja se posmatra (max 150x150 μm)
- Relativno mala brzina skeniranja
- Hrapavost površine ne sme biti velika (max hod skenera je do 10 μm)
- Moguća izobličenja u prikazu (male sfere i duboki otvori)

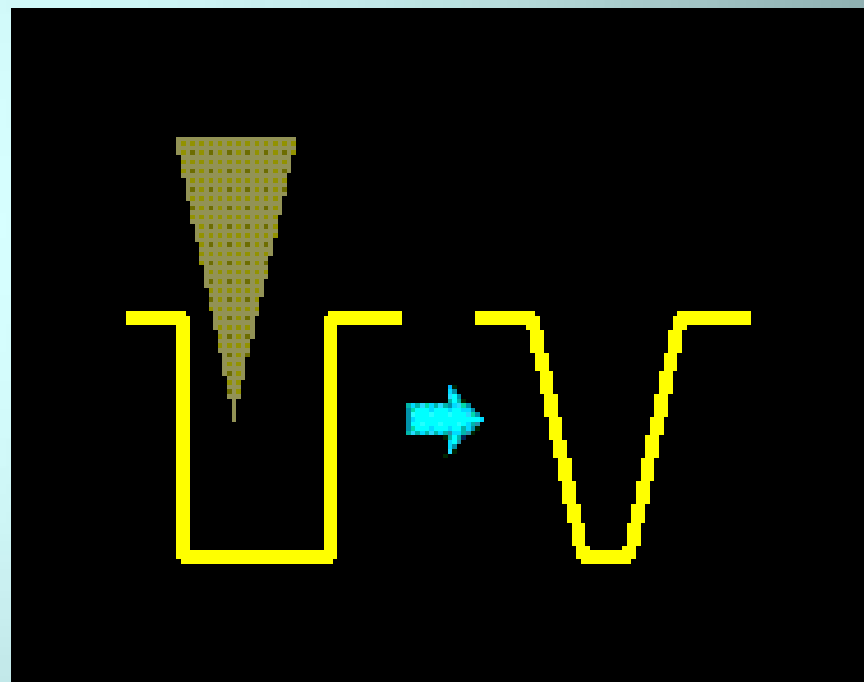

Moguća izobličenja u prikazu površine

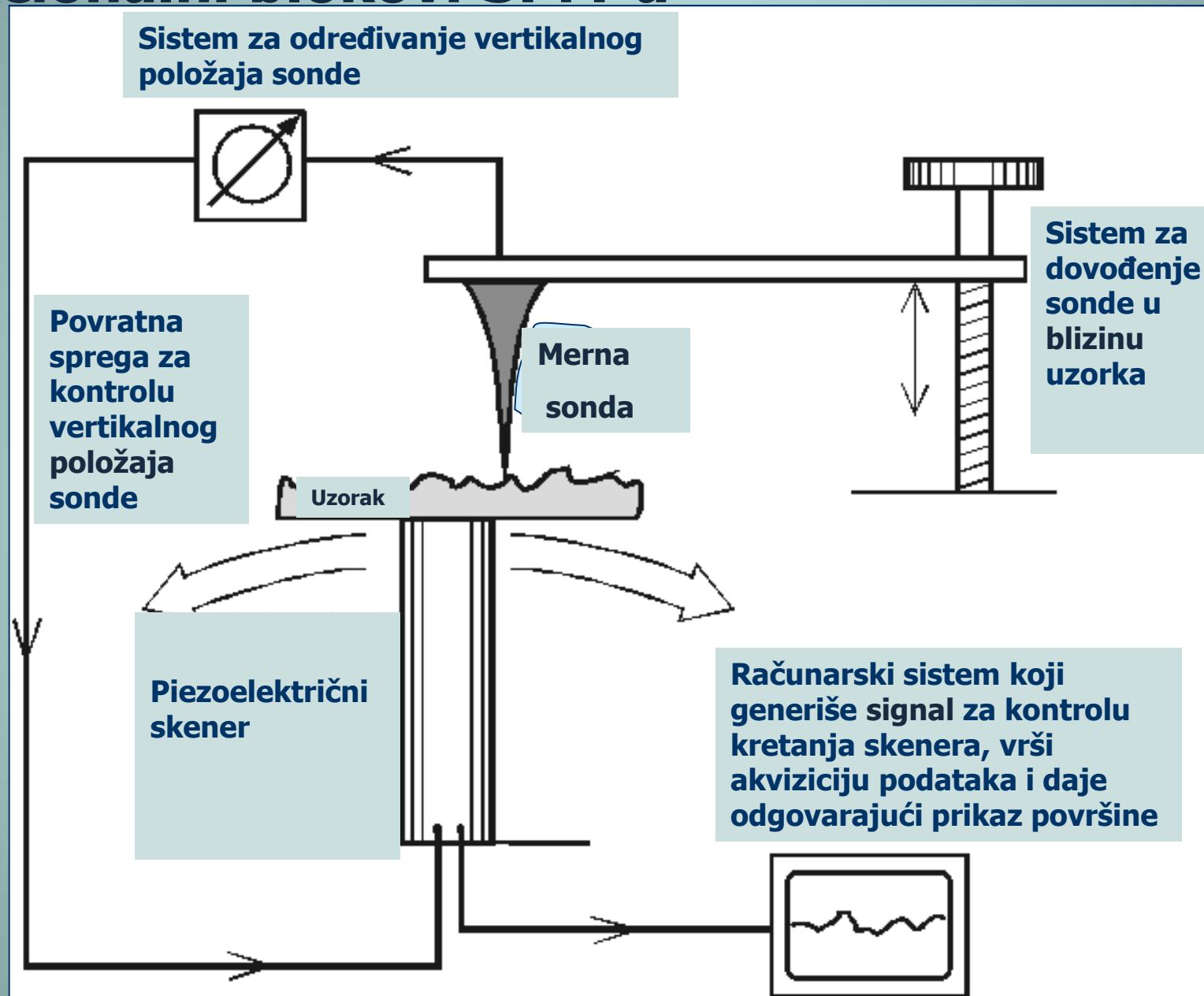
Sferni oblici

Duboki otvori

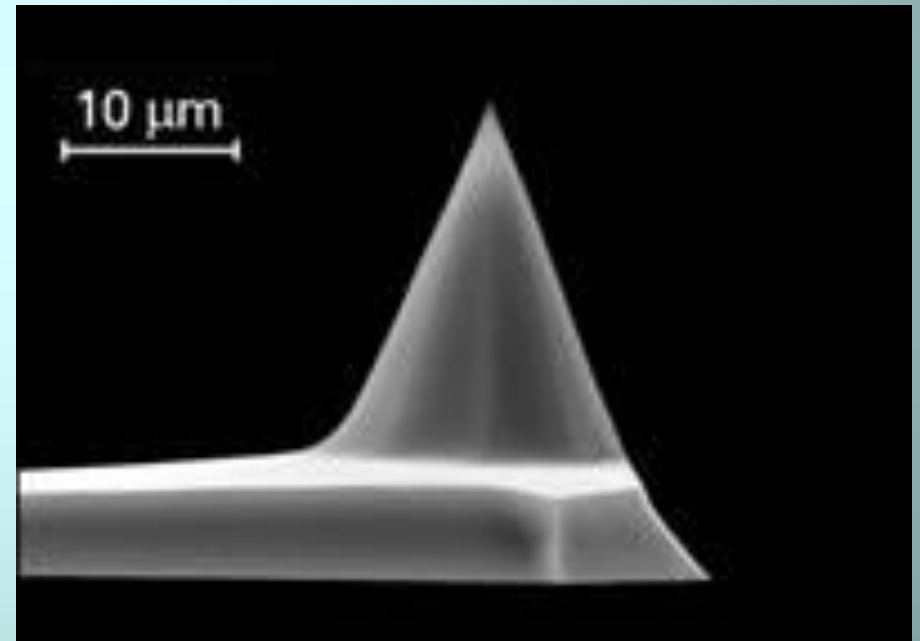
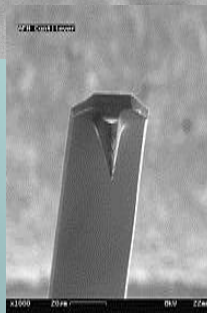
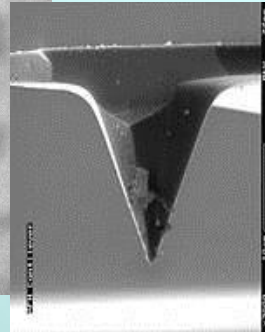
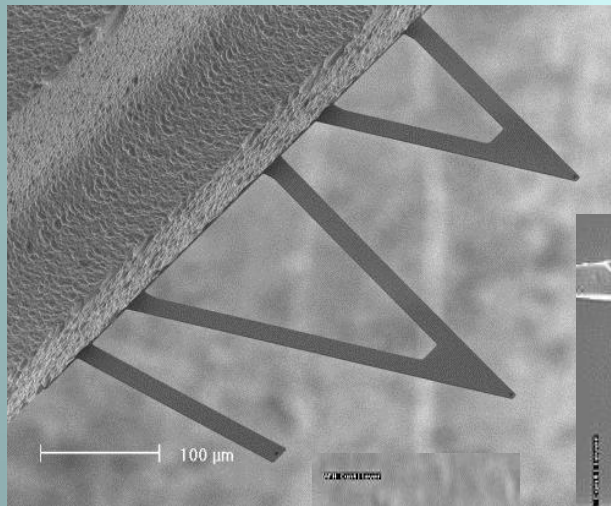

Funkcionalni blokovi SPM-a

Mikrogređice

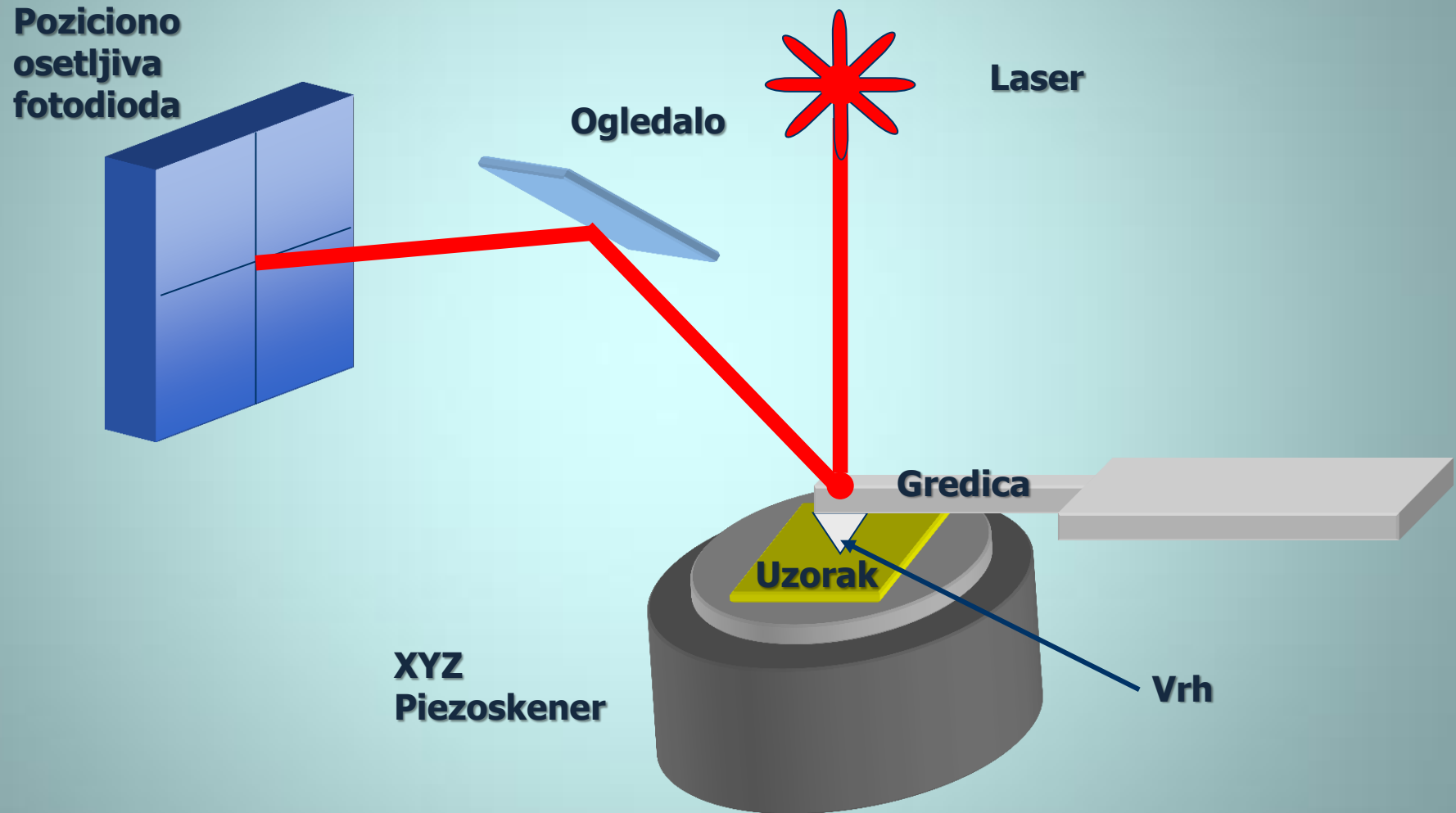
- Silicijumske
- Silicijum nitridne
- Silicijumske sa dijamantskom prevlakom

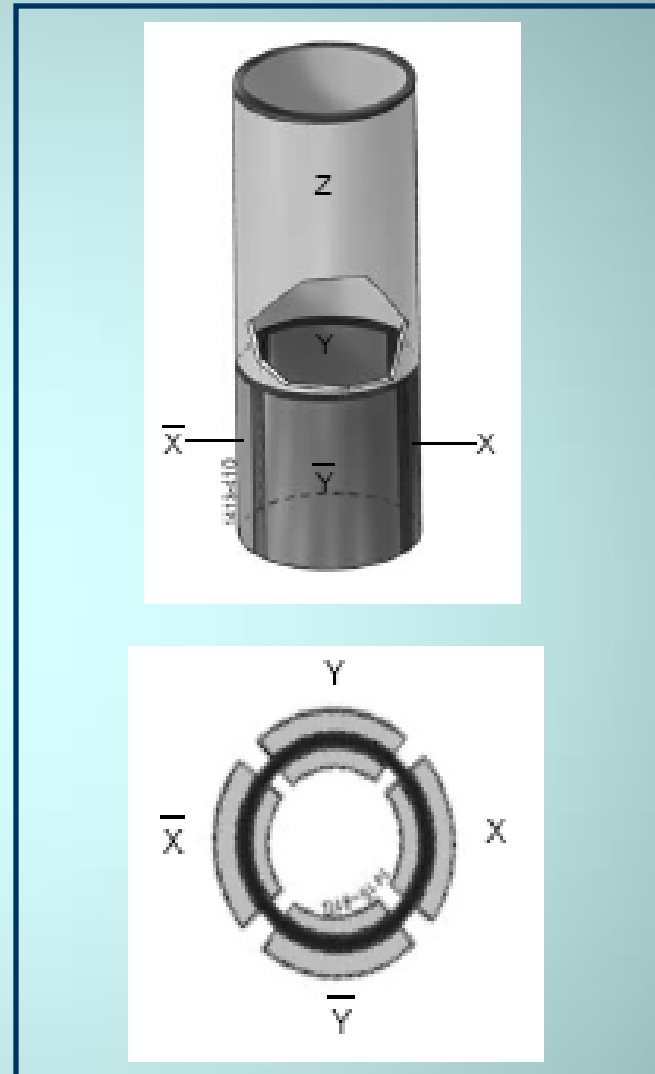
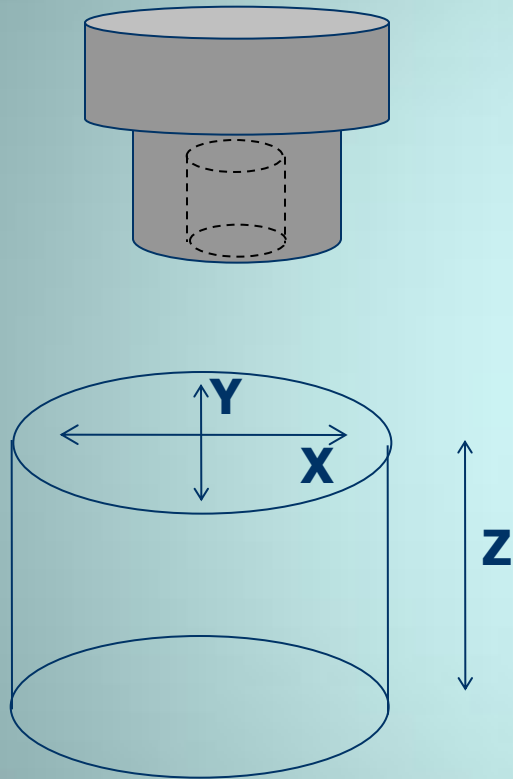
Tipični parametri gredica

Tip gredice		L [μm]	w [μm]	t [μm]	k [N/m]	f _r [kHz]
kontaktna	A	180	25	1	0,26	40
	B	180	38	1	0,40	45
beskontaktna	A	180	25	2	2,1	80
	B	180	38	2	3,2	95

Sistem za merenje savijanja mikrogredice – princip optičke poluge

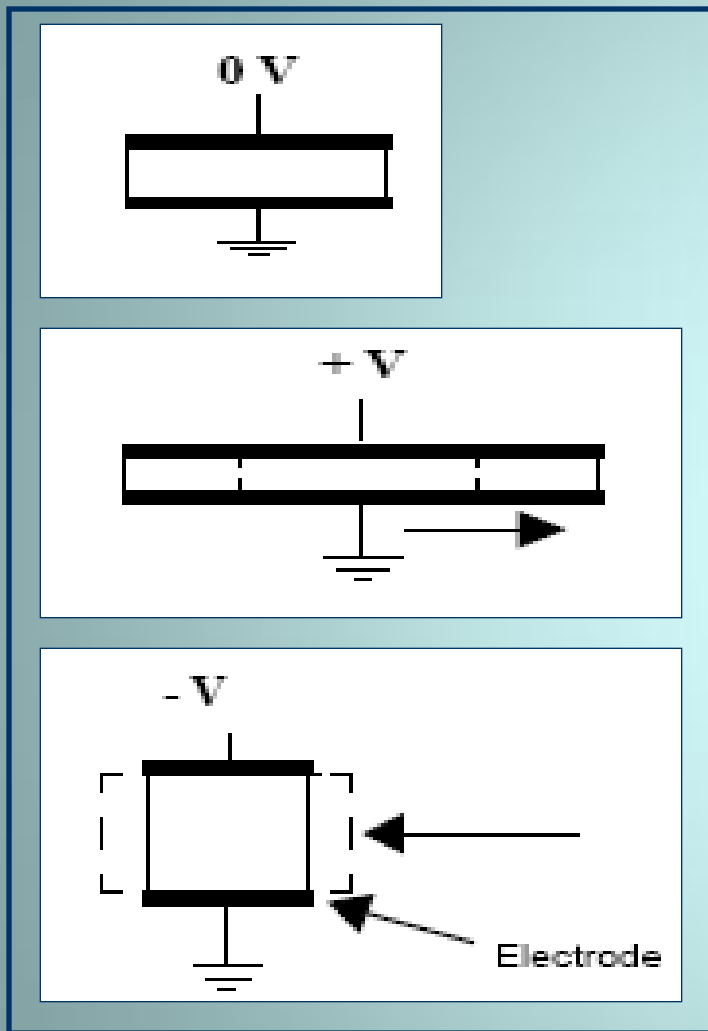

Piezoelektrični skener

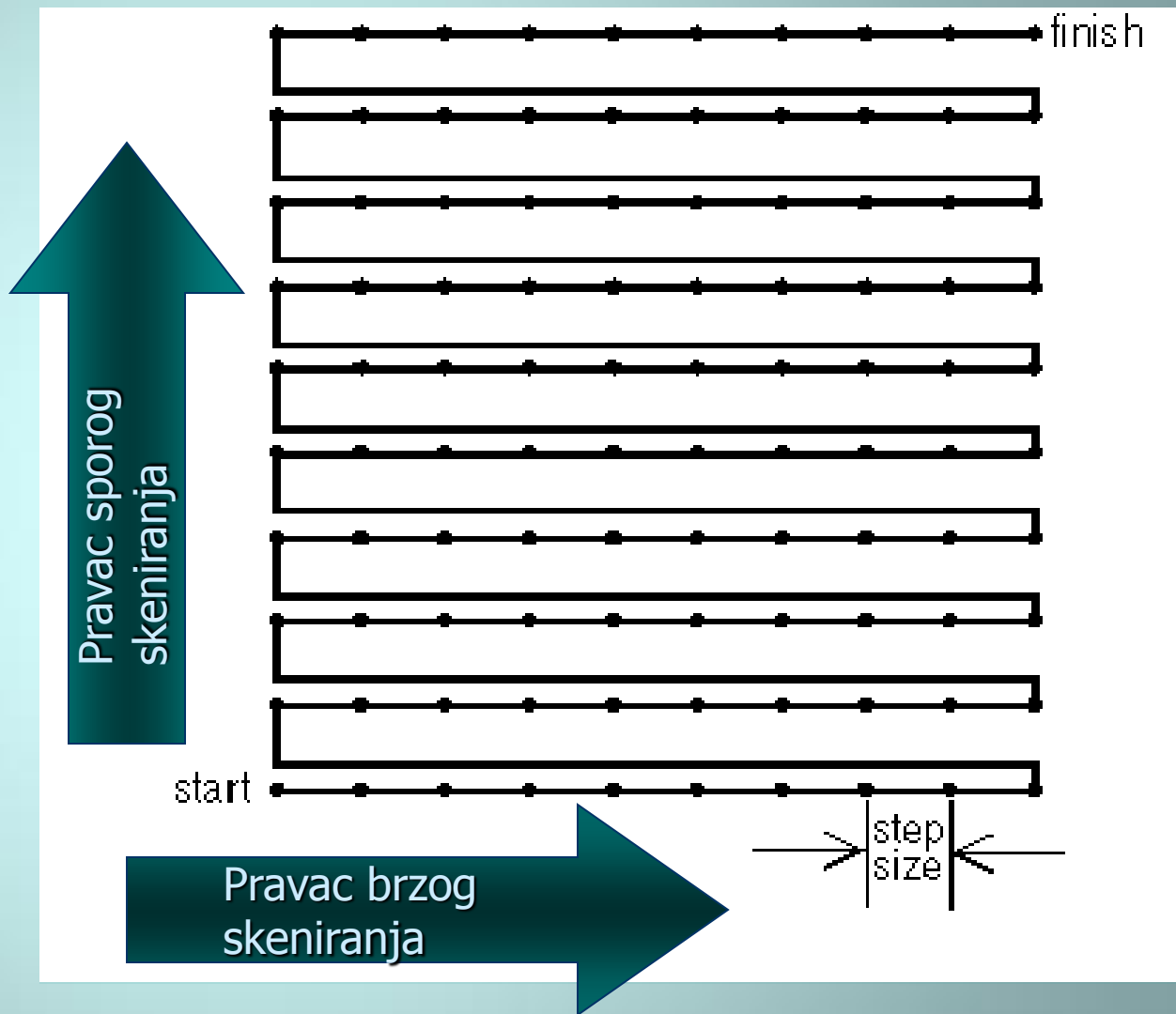

Piezoelektrična cev sa X-Y-Z konfiguracijom AC signala koja omogućava kretanje duž tri osnovna pravca

Piezelektrični skener

Uticaj primenjenog napona na piezelektrični materijal

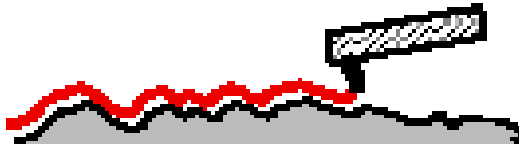
Performanse skenera

	Skener	Opseg skeniranja		Rezolucija	
		Max. lateralni	Max. vertikalni	Max. lateralna	Max. vertikalna
Standardne	Large Area piezoelektrični skener ($\approx 90\mu\text{m}$)	$\approx 90\mu\text{m}$	$7,5\mu\text{m}$	$0,25 \text{ \AA}$	$0,025 \text{ \AA}$
Opcione	$5\mu\text{m}$ piezoel. skener	$5\mu\text{m}$	$2,5\mu\text{m}$	$0,0013 \text{ \AA}$	$0,009 \text{ \AA}$

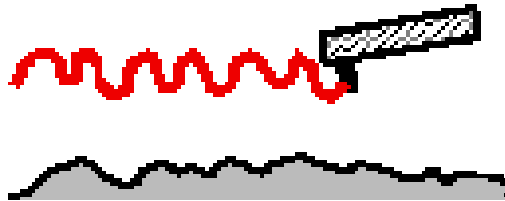

Osnovni režimi rada AFM-a

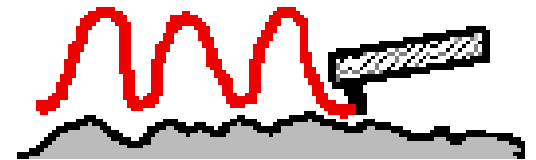
Kontaktni režim

Bezkontaktni režim

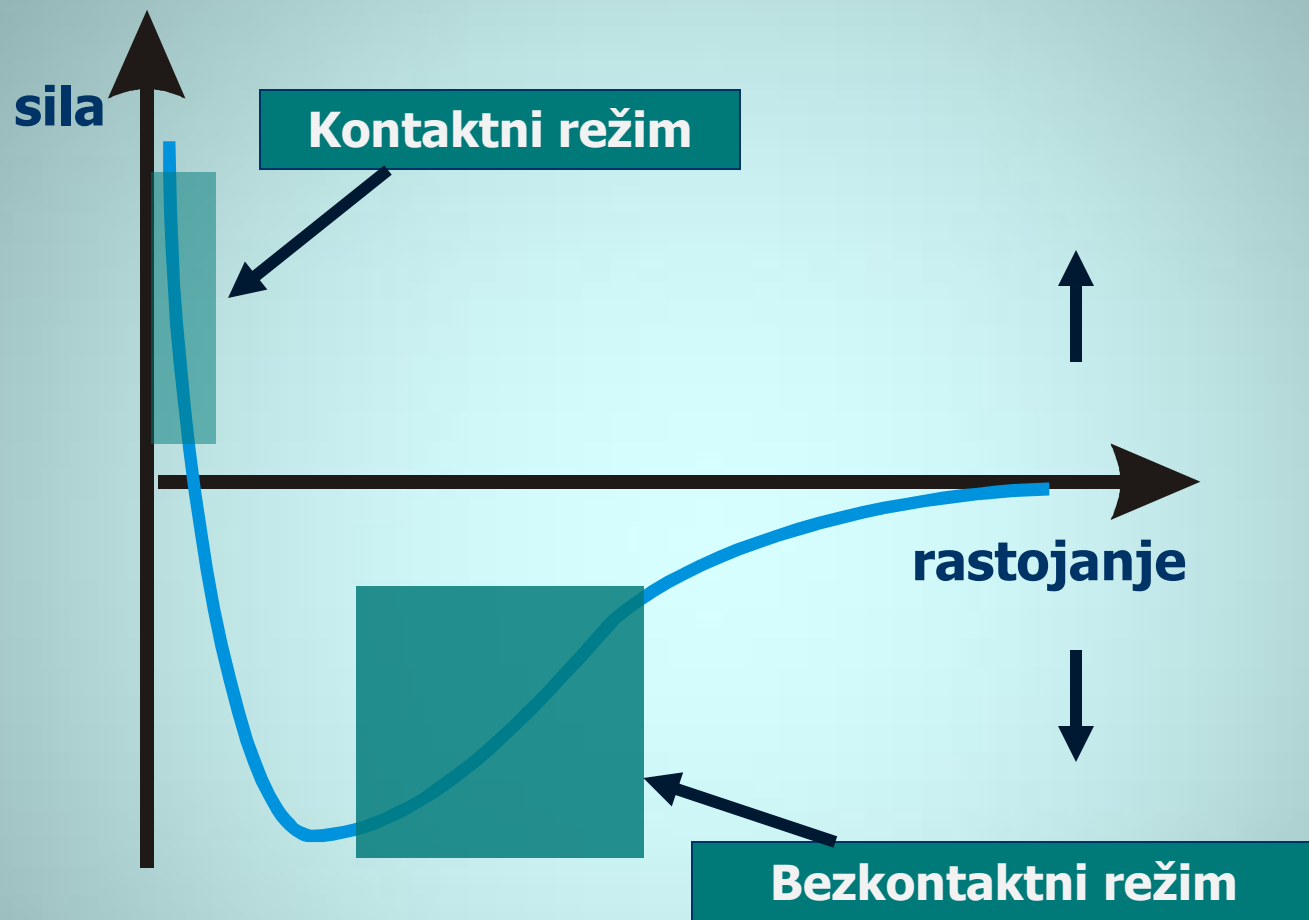
"Tapping" režim

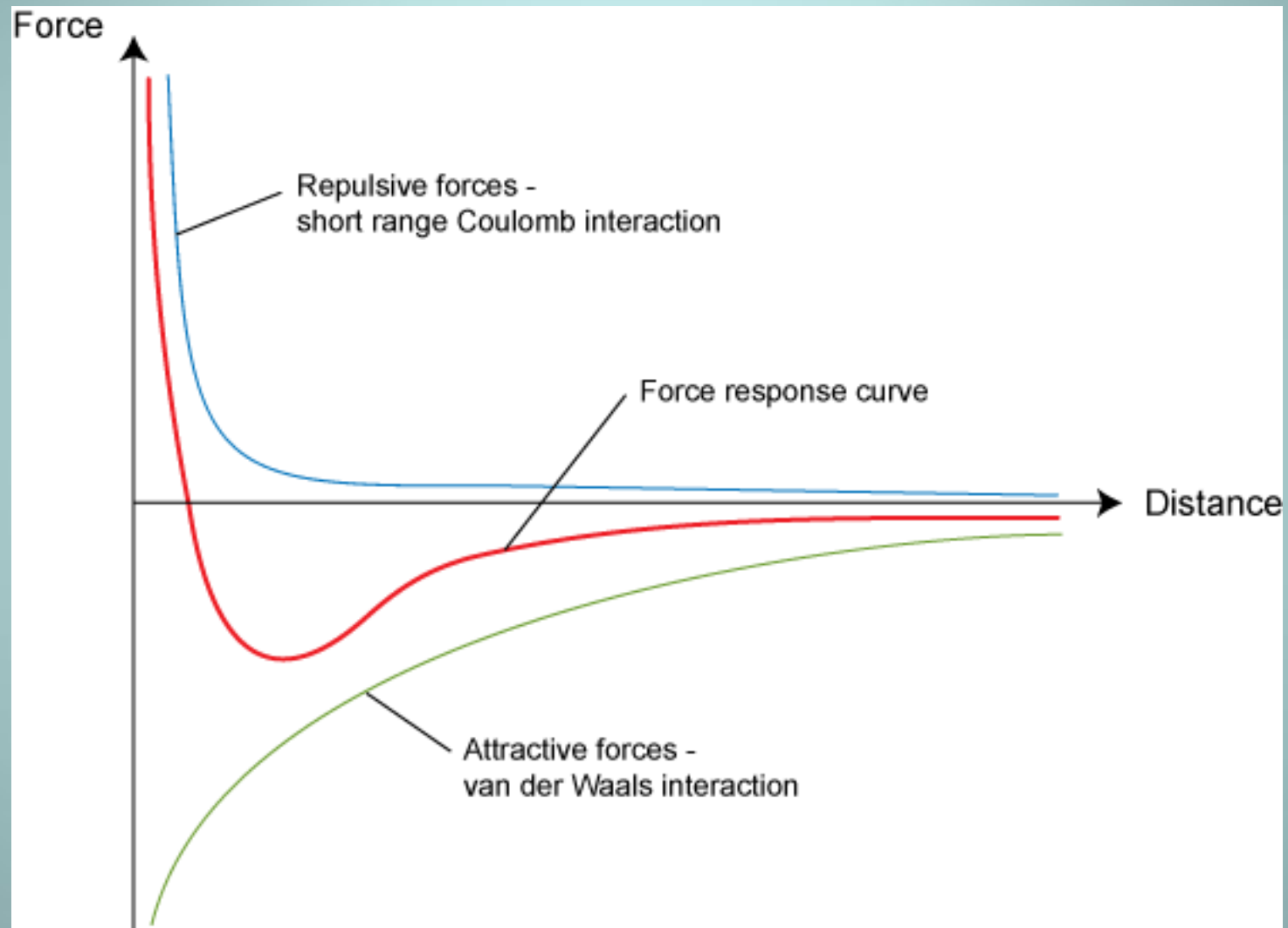
- Konstantna sila
- Visoka rezolucija
- Mogućnost oštećenja površine

- Promenljiva sila
- Manja rezolucija
- Nedestruktivan

- Promenljiva sila
- Poboljšana rezolucija
- Nedestruktivan

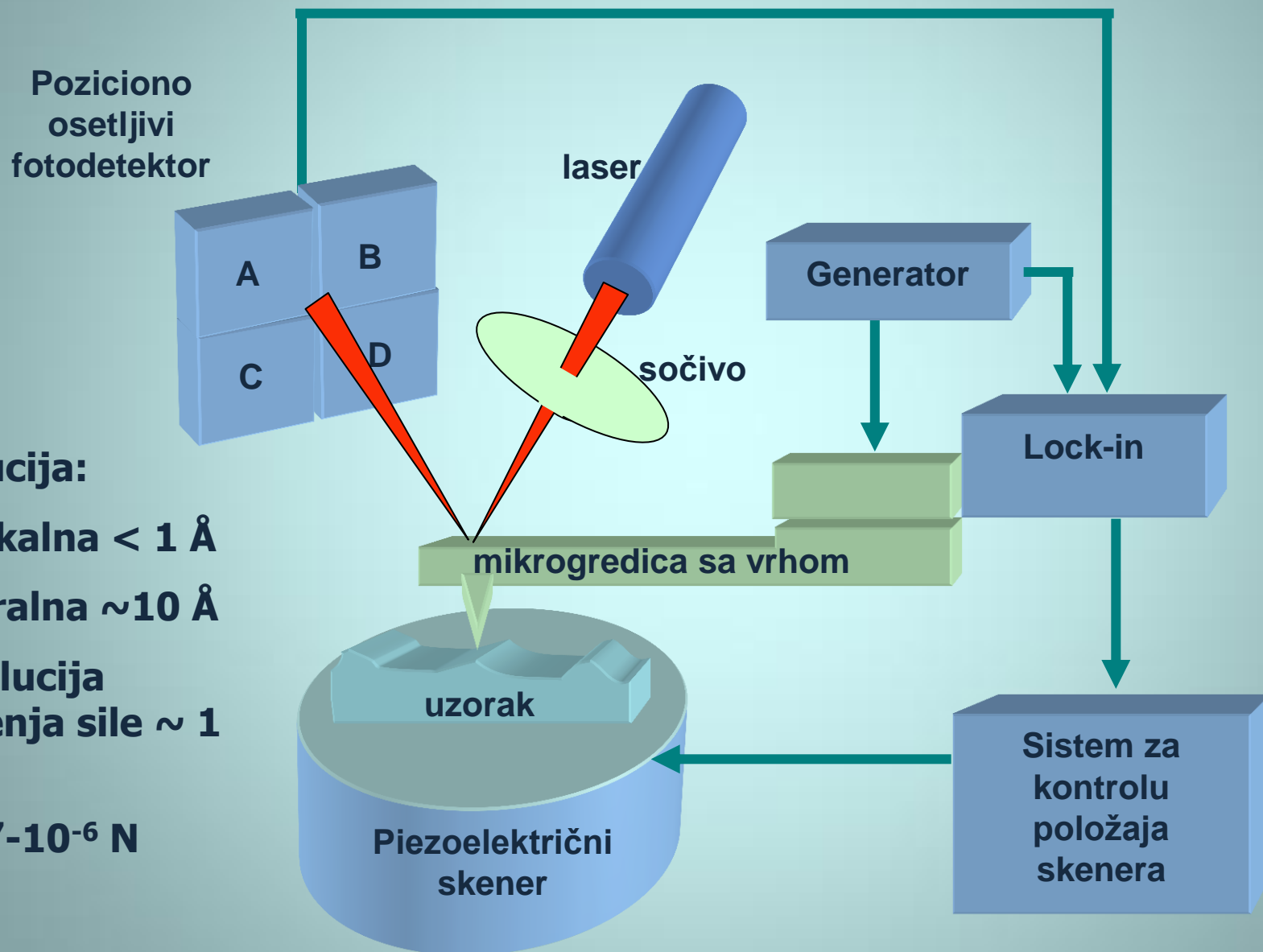
Zavisnost sile od rastojanja

Ostale sile koje deluju između vrha sonde i površine uzorka:

- **Elektrostatičke i magnetne sile - opseg delovanja**
 $\sim 1000 \text{ nm}$ ($1 \mu\text{m}$)
- **Sile hemijskih veza - opseg $< 1 \text{ nm}$**
- **Kapilarne sile prouzrokovane tankim slojem vode na površini uzorka (samo kod merenja koja se vrše na vazduhu)**

Blok shema – kontaktni režim

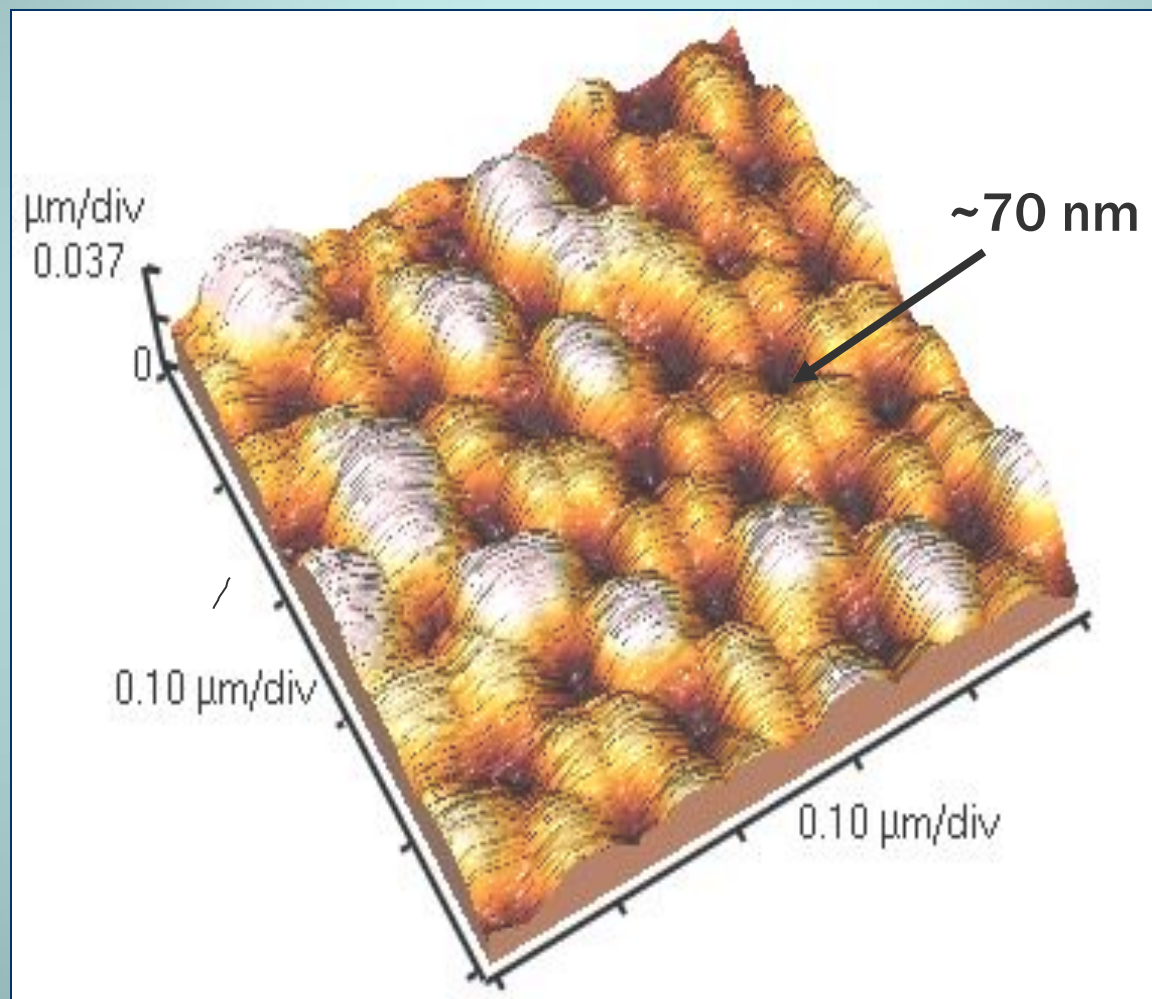

Rezolucija:

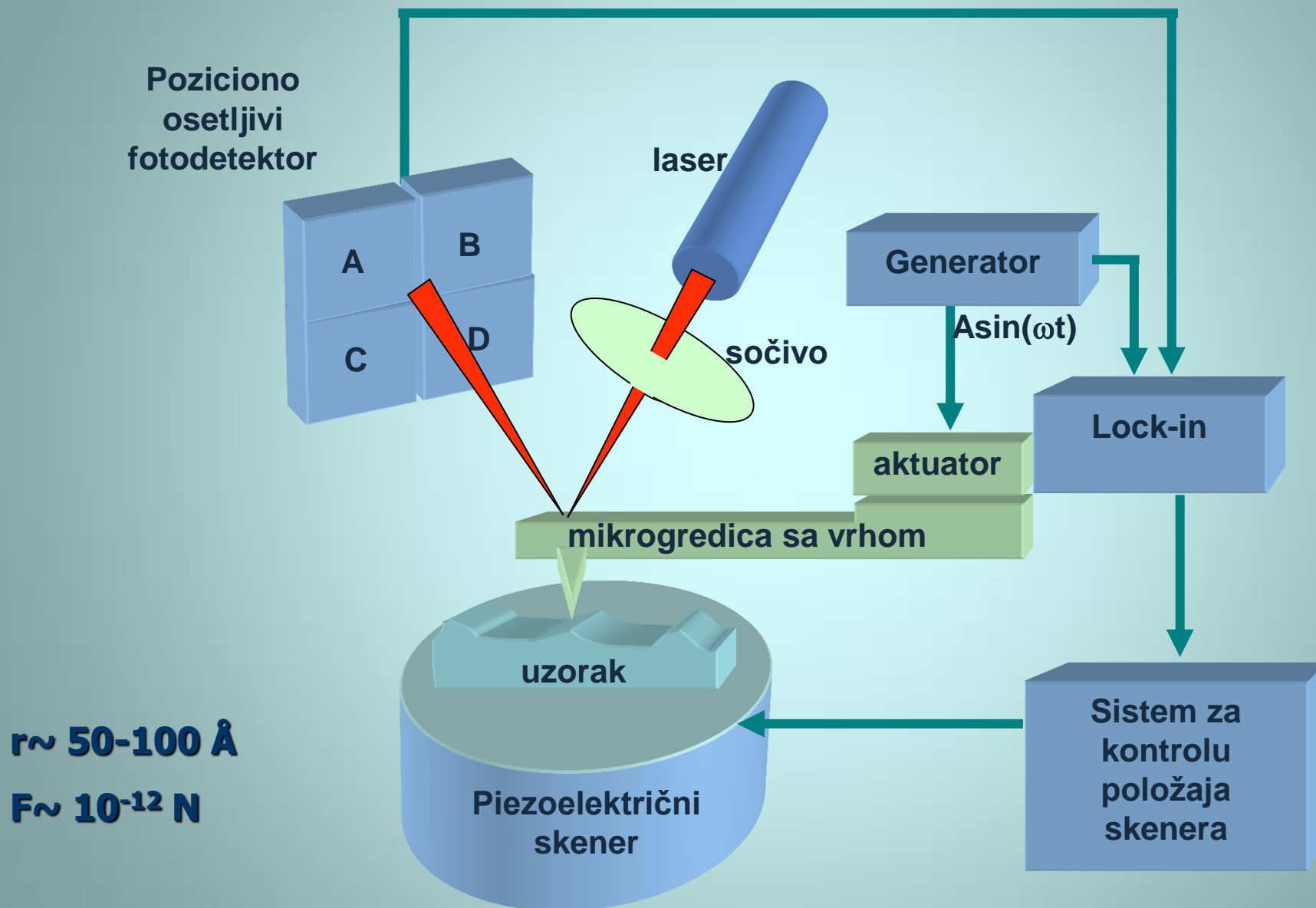
- vertikalna $< 1 \text{ \AA}$
- lateralna $\sim 10 \text{ \AA}$
- Rezolucija merenja sile $\sim 1 \text{ nN}$

$$F \sim 10^{-7} - 10^{-6} \text{ N}$$

Anodizirani aluminijum – 3D prikaz i dimenzije nanopora

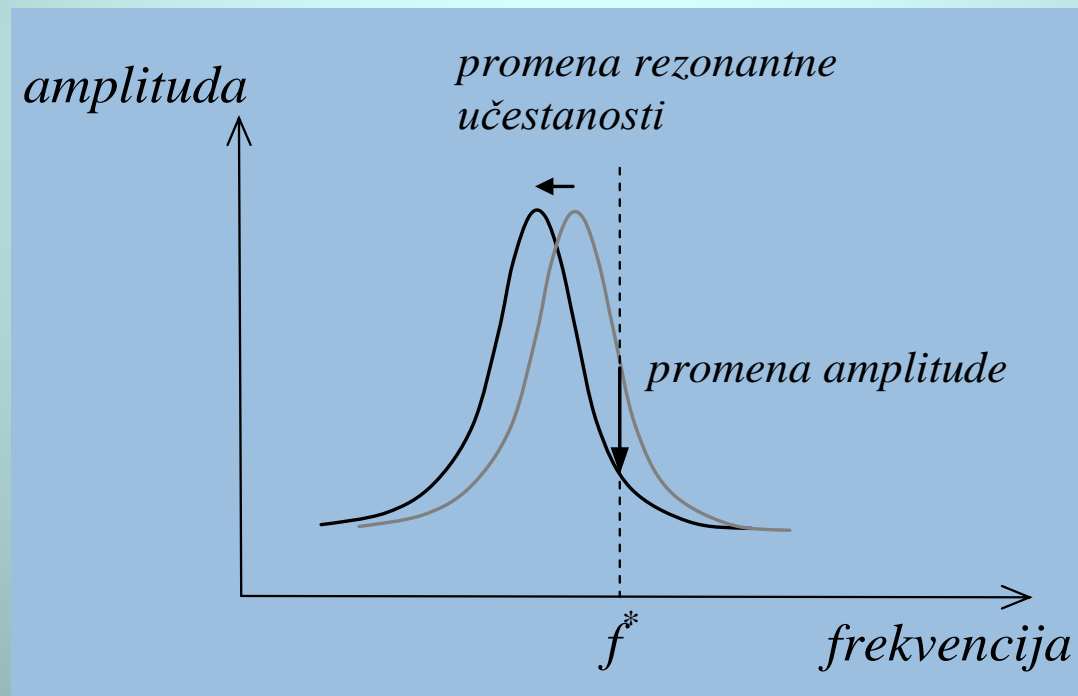

Bezkontaktni režim AFM-a

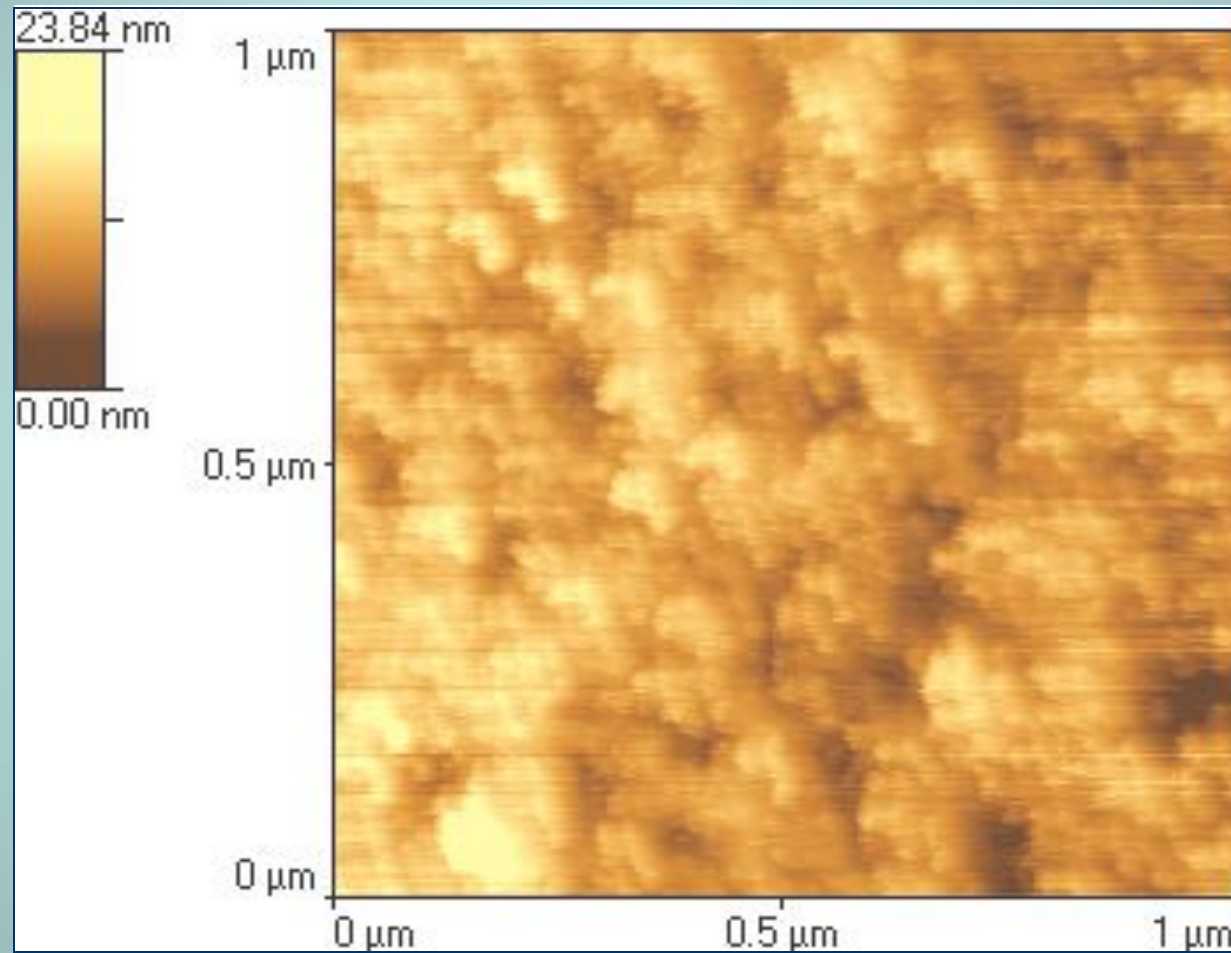
Bezkontaktni režim

- Gredica osciluje na frekvenciji nešto iznad rezonantne (50-400 Hz) sa amplitudom od nekoliko desetina Å.
- Tokom skeniranja menja se rezonantna učestanost, a time i amplituda oscilovanja gredice usled interakcije vrh – uzorak i na osnovu toga dobija se topografija površine

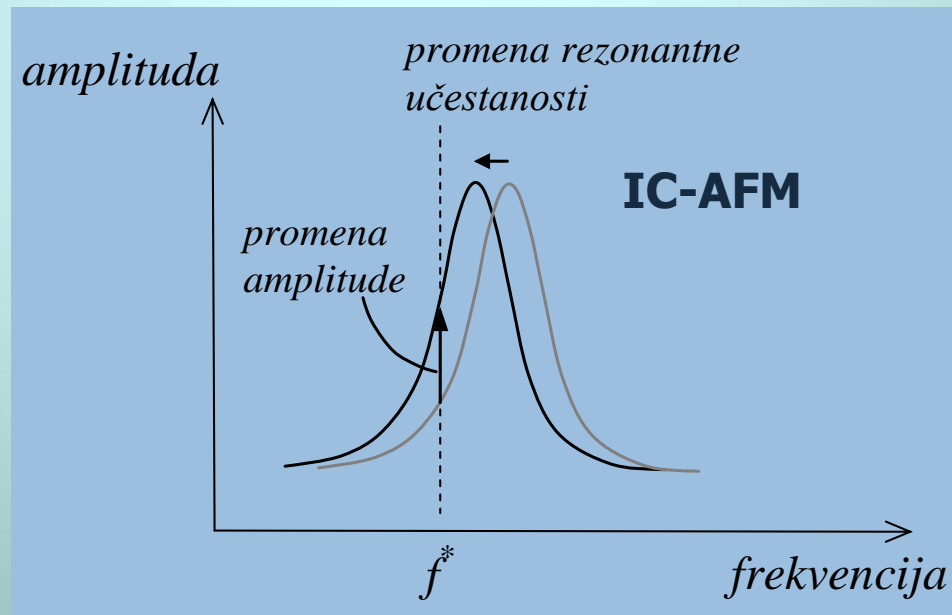

Lignin – prirodni polimer

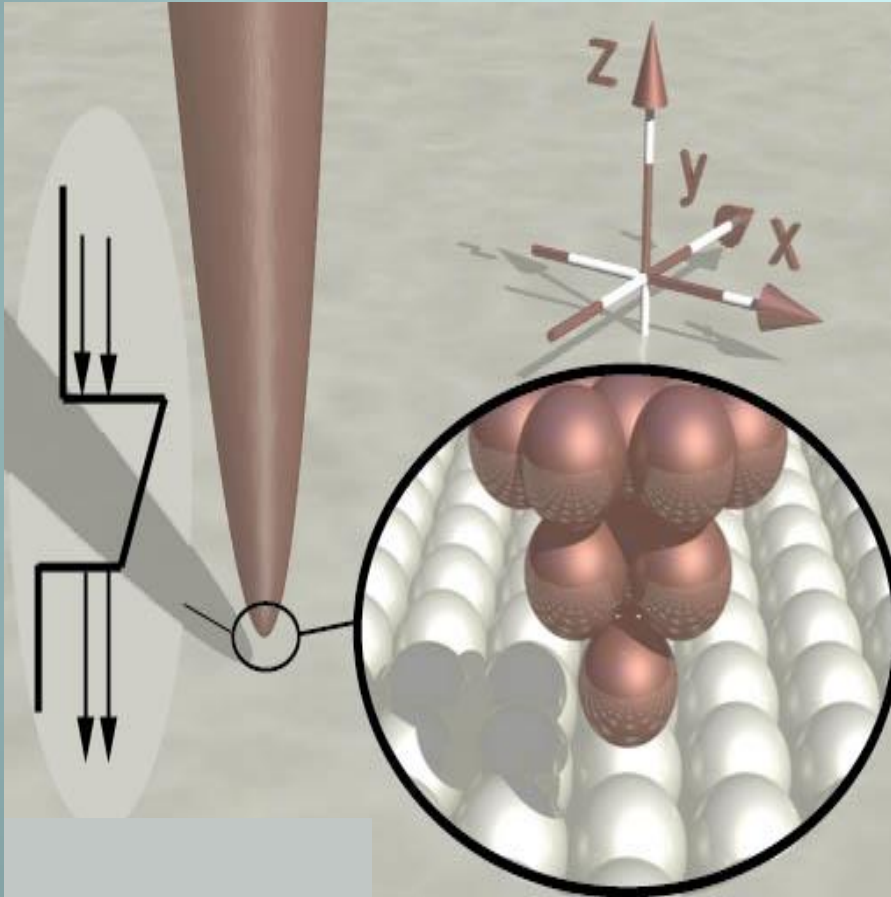
“Tapping” režim (IC-AFM)

- Princip rada je analogan bezkontaktnom režimu
- Gredica je bliže uzorku i osciluje sa većom amplitudom u odnosu na bezkontaktni režim, tako da u najnižoj tački ciklusa, vrh dodiruje uzorak.
- Učestanost oscilovanja je nešto ispod rezonantne, tako da sa smanjenjem rastojanja vrh gredice – uzorak, amplituda oscilovanja raste i dolazi do kontakta sa uzorkom

STM sonda

PtIr žica, debljine 0,5 mm, 45°

- STM je namenjen posmatranju površina provodnih materijala i poluprovodnika.
- STM tehnika omogućava dobijanje atomske rezolucije u xy ravni ($\sim 10 \text{ \AA}$) i subangstremsku ($< 1 \text{ \AA}$) u z pravcu

Struja tunelovanja

Tipična vrednosti struje je ispod 5 nA i njena zavisnost od rastojanja vrh-uzorak je eksponencijalna.

$$I \propto e^{-2Kd}$$

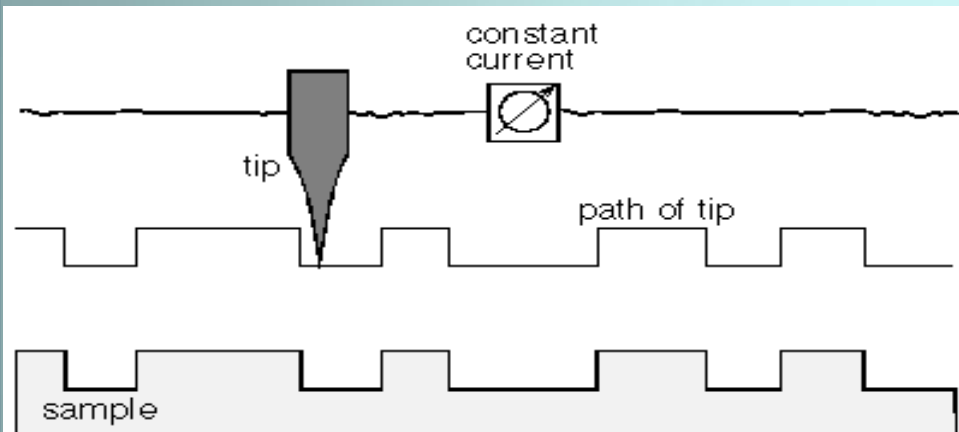
$$K \approx \frac{\sqrt{2m\Phi}}{\hbar}$$

d- rastojanje vrh sonde – uzorak

Osetljivost je velika - promena rastojanja za 10% dovodi do promene struje tunelovanja za red veličine.

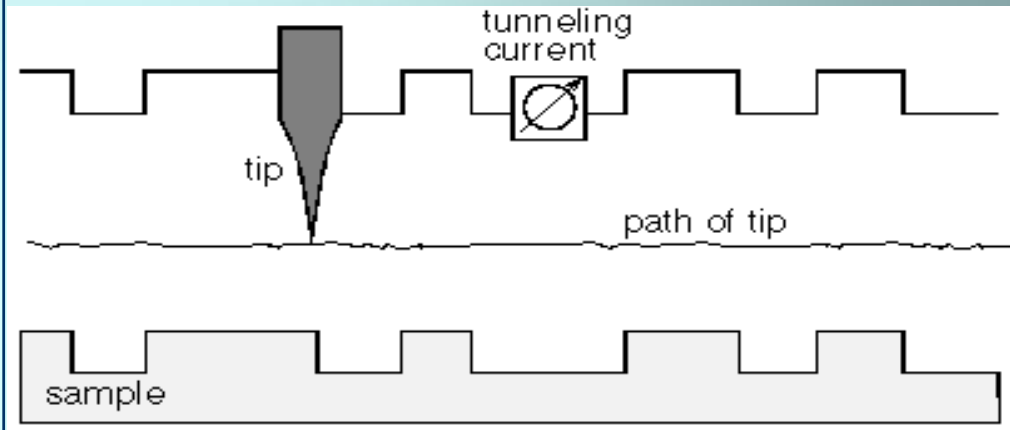
Modovi rada STM-a

Mod: konstantna struja

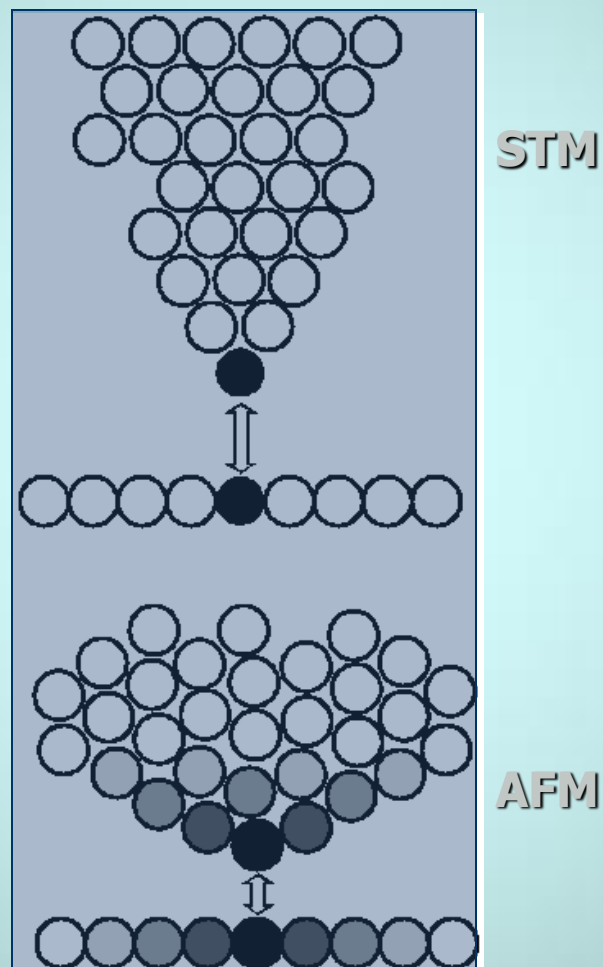
- bolja vertikalna rezolucija
- sporije skeniranje – vrh mora da prati promene topografije površine

Mod: konstantna visina

- manja vertikalna rezolucija
- veća brzina skeniranja

Uporedni prikaz STM i AFM sonde

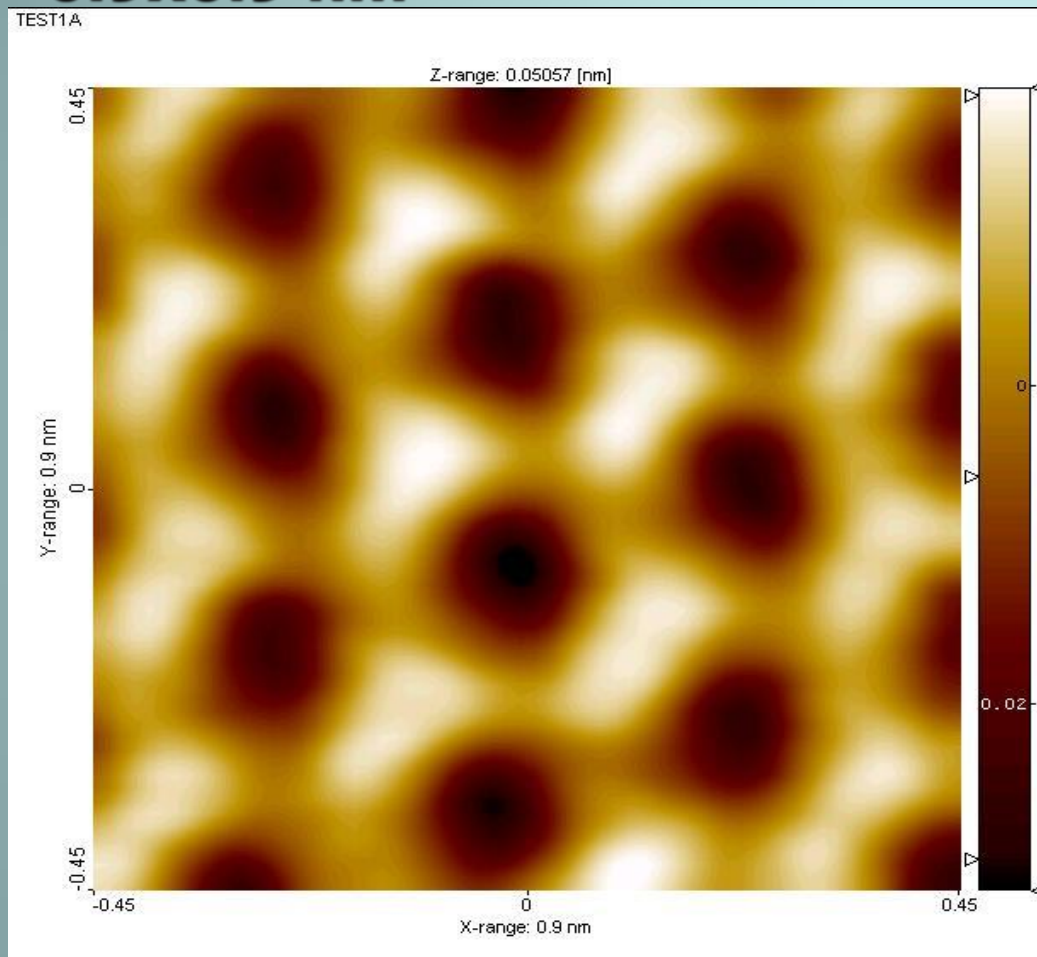
Primena

- **Merenje** - snimanje topografije površine različitih materijala
- **Modifikacija** – iscrtavanje likova na substratu (nanolitografija);
- **Manipulacija** - pomeranje atoma ili molekula po površini;

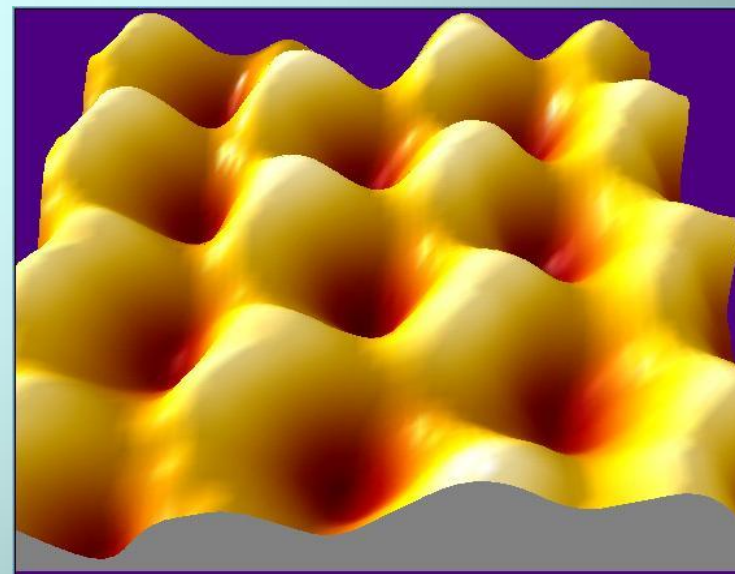

Slika sa STM-a

0.9x0.9 nm

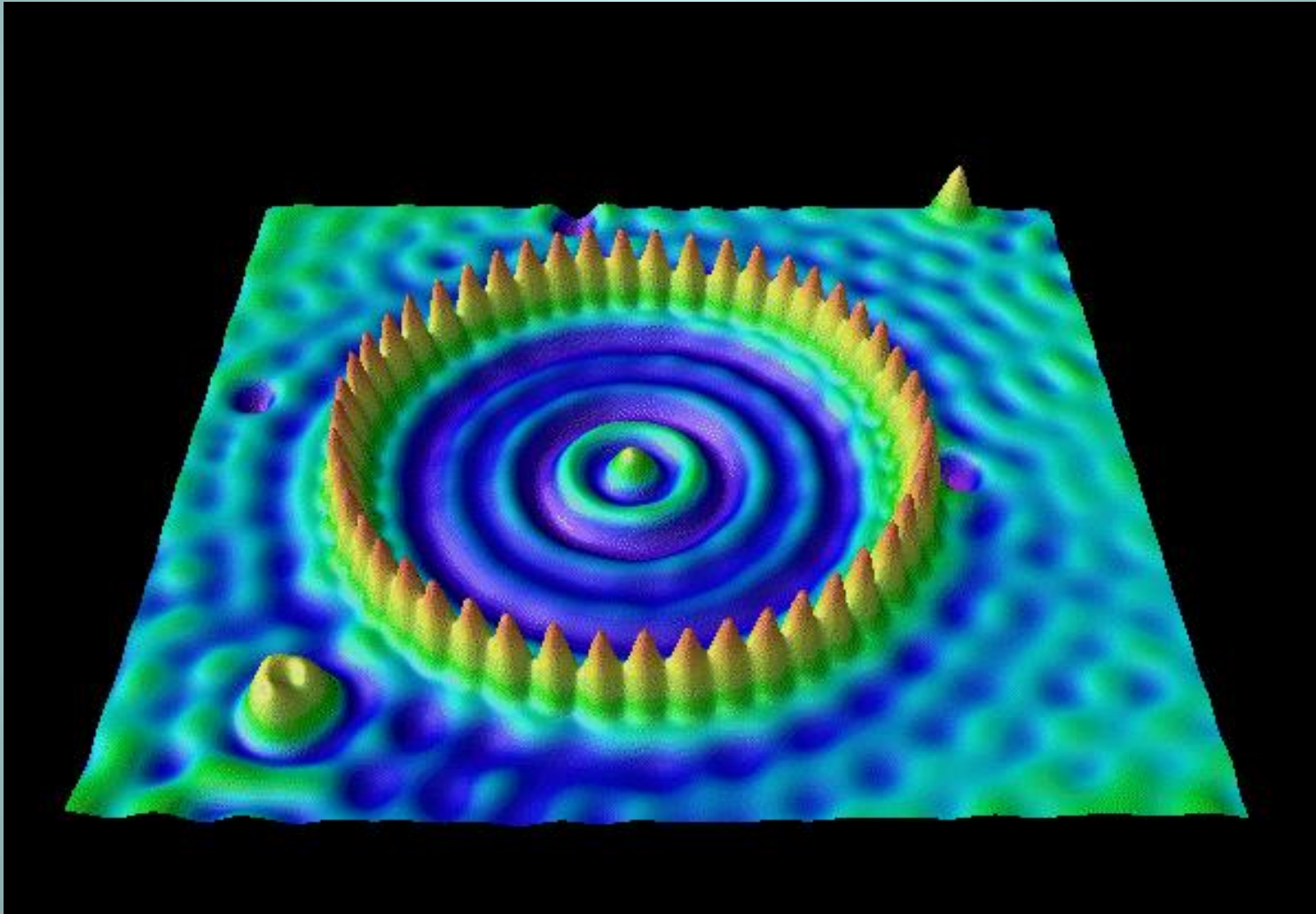

3D prikaz

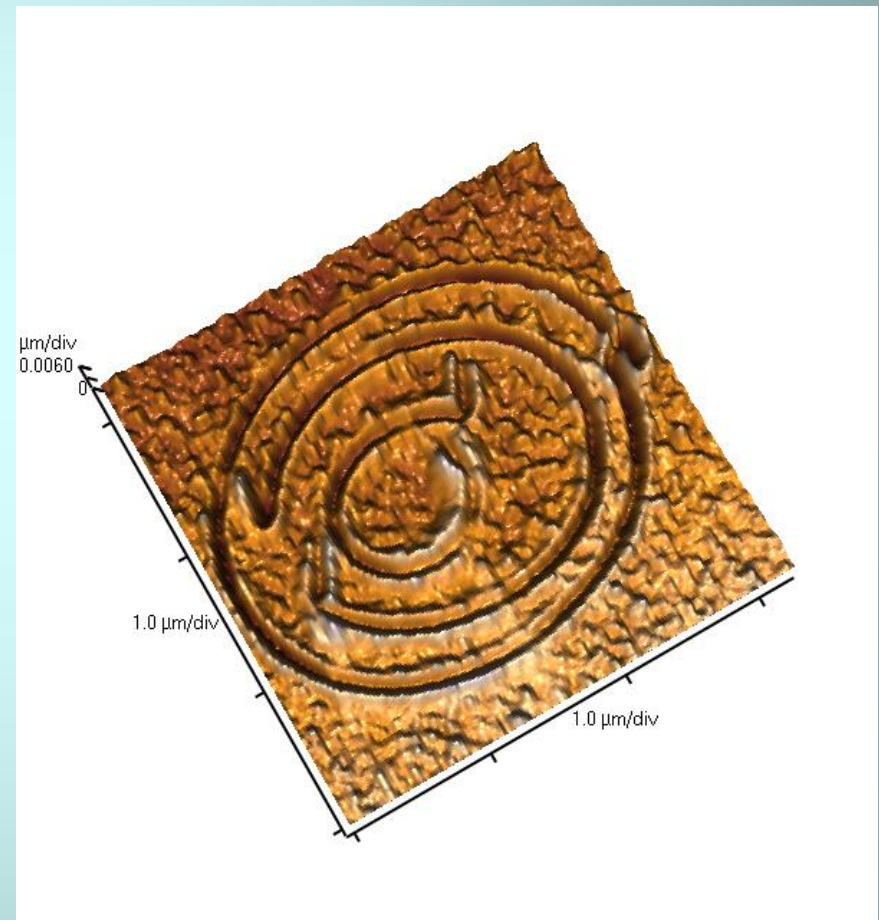
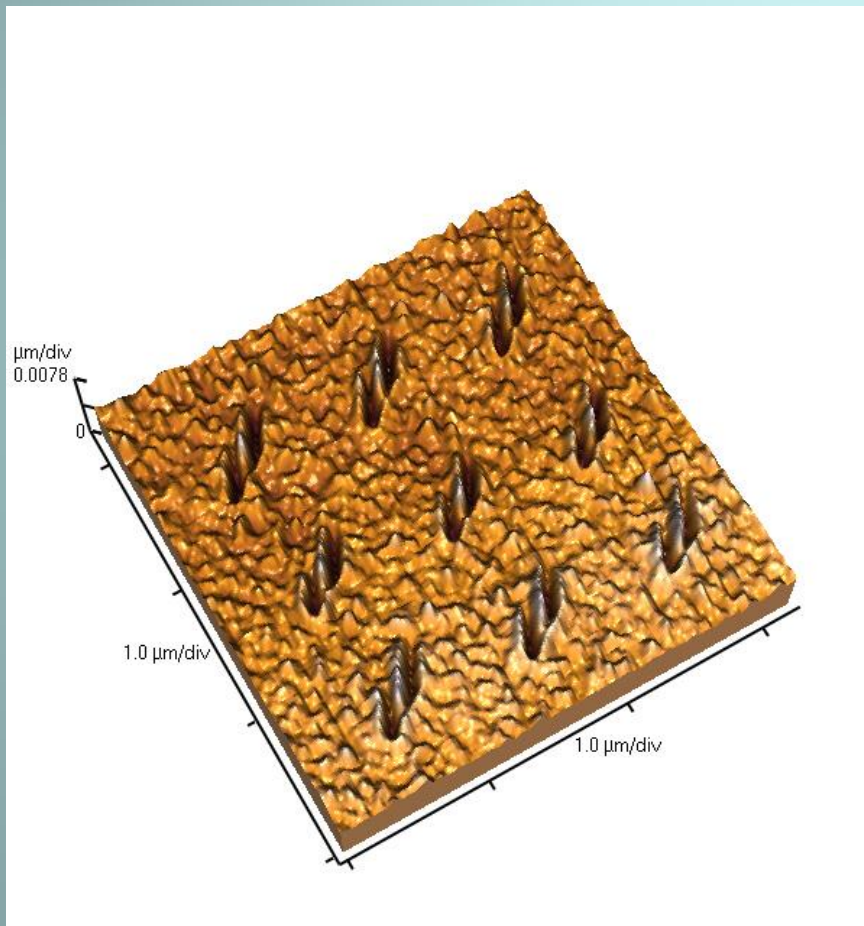
Slika sa STM-a atomi Fe na površini Cu(111)

Modifikacija površina - nanolitografija

- Najčešće primenjivani postupci za izradu struktura nanometarskih dimenzija su optička i litografija elektronskim snopom. Međutim, ovakve tehnologije su izuzetno skupe i za veliki broj istraživača nedostupne. Nasuprot tome, AFM omogućava izradu ovakvih struktura uz znatno nižu cenu koštanja.
- Modifikacija površine materijala i izrada nanostrukture pomoću AFM-a moguća je primenom pasivne sonde ili više različitih tipova aktivnih sondi. Kao pasivna sonda može se koristiti mikrogredica, a aktivne sonde primenjuju električne, hemijske, optičke ili difuzione procese.
- Najčešće korišćene tehnike su "grebanje" i oksidacija površina

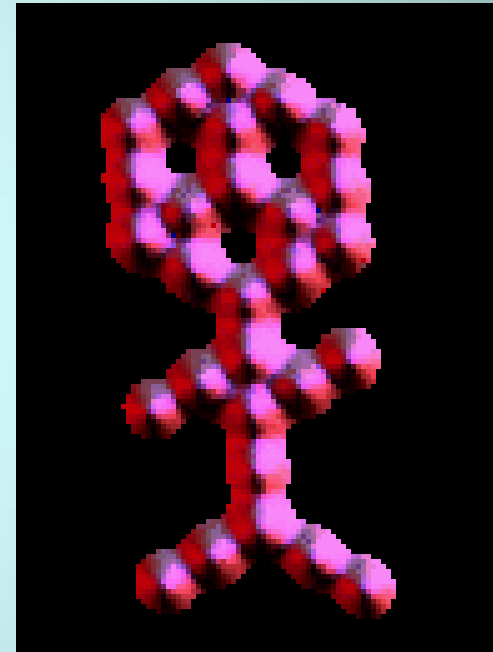
Nanolitografija – neki primeri

Nanomanipulacija

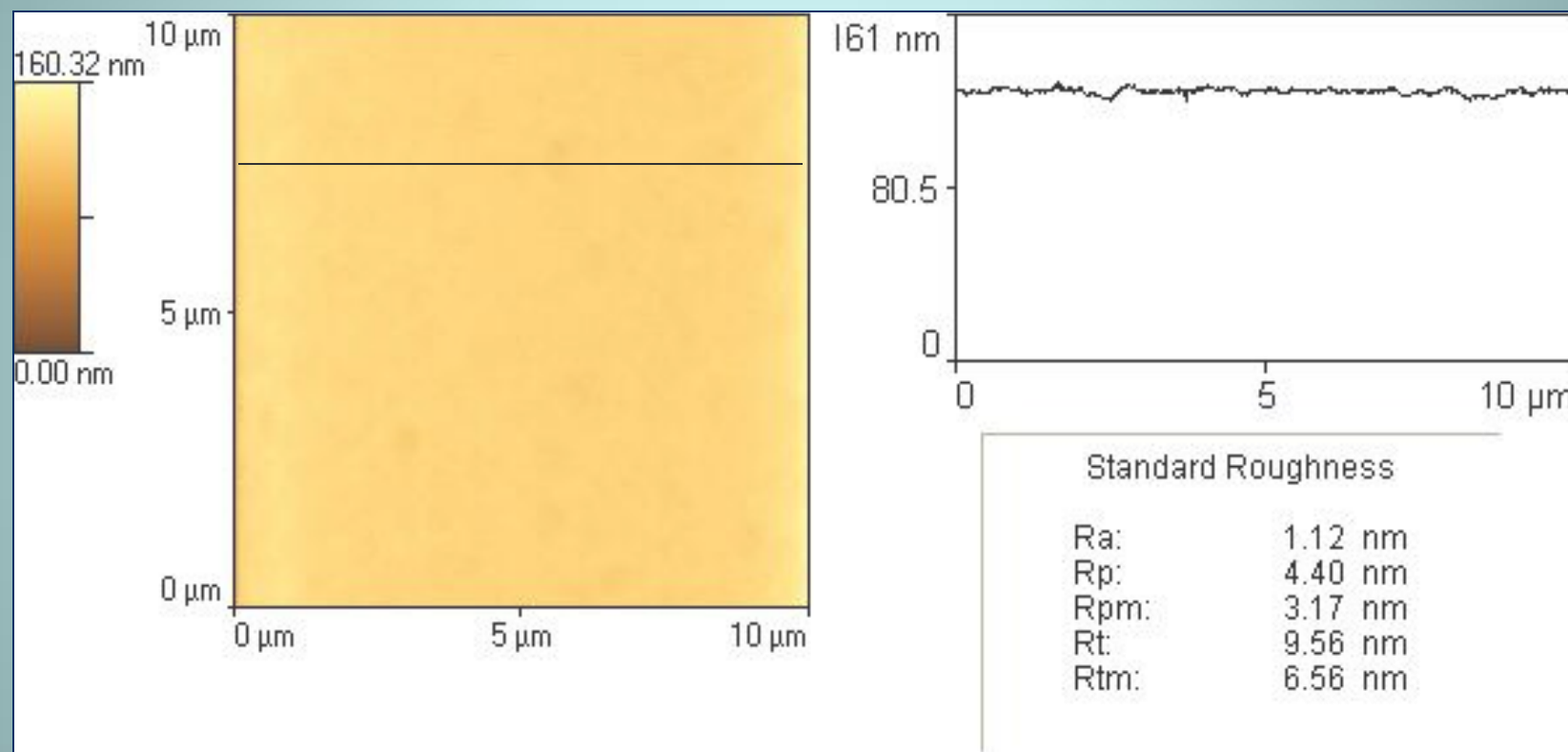
Atomi ksenona

Molekuli ugljen monoksida

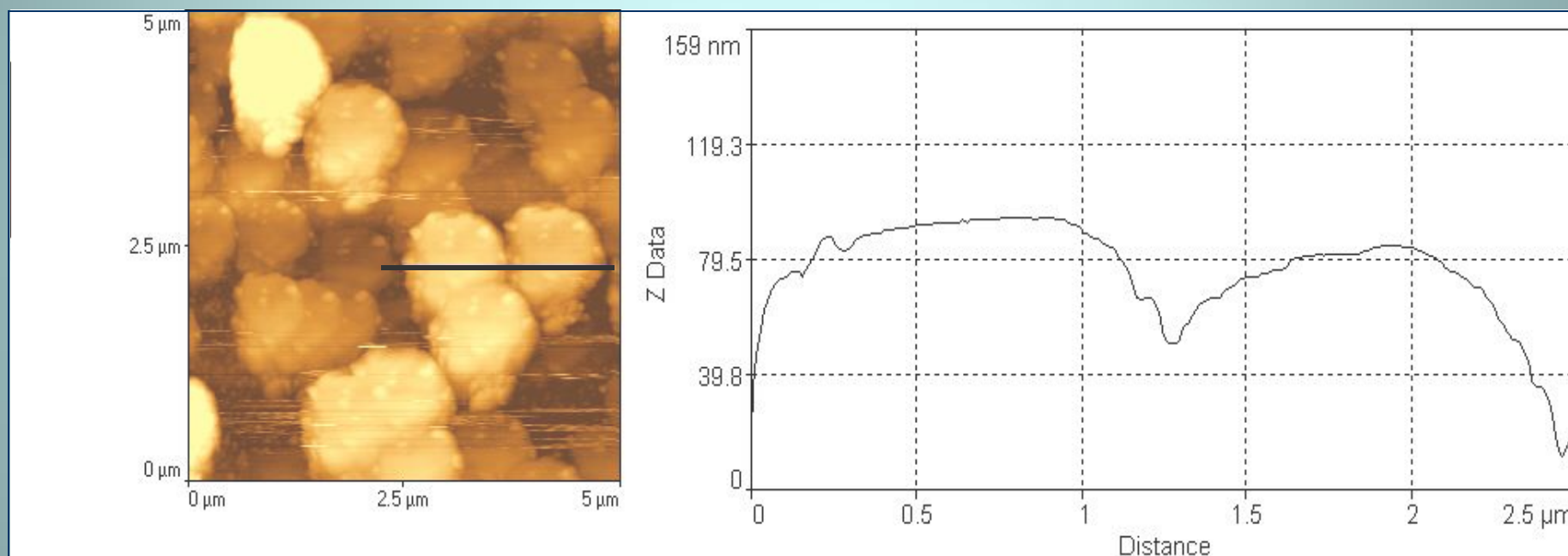
Tip	Princip rada	Rezolucija	Primena
STM	Merenje tunelske struje između uzorka i sonde	Vertikalna $< 1 \text{ Å}$ Lateralna $\sim 10 \text{ Å}$	<ul style="list-style-type: none"> • Provodnici • Čvrsti uzorci
SP	Snimanje profila površine	Vertikalna $\sim 10 \text{ Å}$ Lateralna $\sim 1000 \text{ Å}$	<ul style="list-style-type: none"> • Provodnici, izolatori, poluprovodnici • Čvrsti uzorci
AFM	Merenje sila između vrha sonde i površine uzorka (međuatomske ili elektromagnetne sile)	Vertikalna $< 1 \text{ Å}$ Lateralna $\sim 10 \text{ Å}$ Rezolucija merenja sile $\sim 1 \text{ nN}$	<ul style="list-style-type: none"> • Provodnici, izolatori, poluprovodnici • Tečni slojevi, tečni kristali i čvrste površine
MFM	Merenje magnetnih sila	Vertikalna $\sim 1 \text{ Å}$ Lateralna $\sim 10 \text{ Å}$	<ul style="list-style-type: none"> • Magnetni materijali
SCM	Merenje promene kapacitivnosti usled promene oblika površine uzorka	Vertikalna $\sim 2 \text{ Å}$ Lateralna $\sim 5000 \text{ Å}$	<ul style="list-style-type: none"> • Provodnici • Čvrsti uzorci

Analiza hrapavosti silicijumske pločice

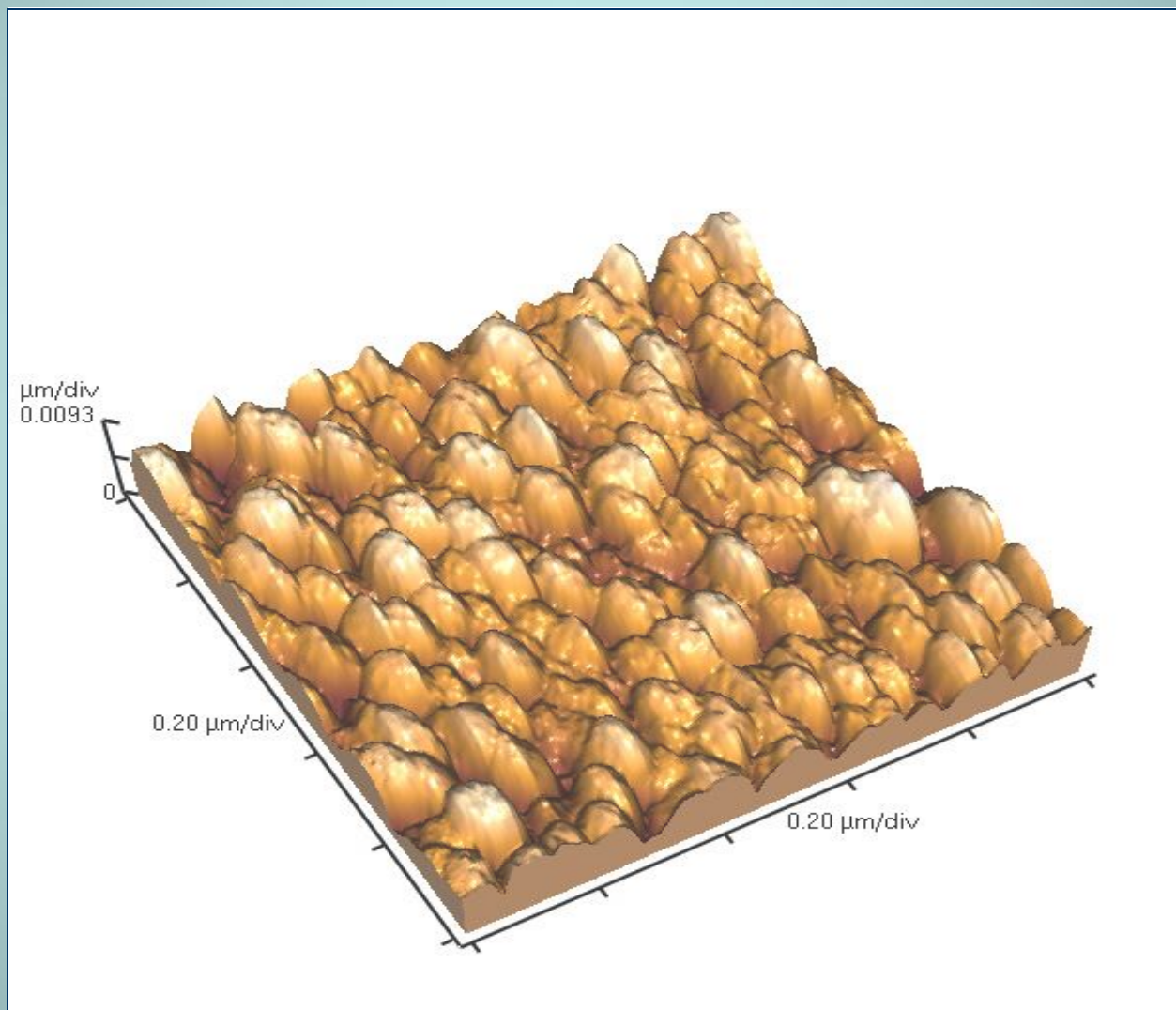

Određivanje dimenzija čestica - tanak sloj hroma na staklu

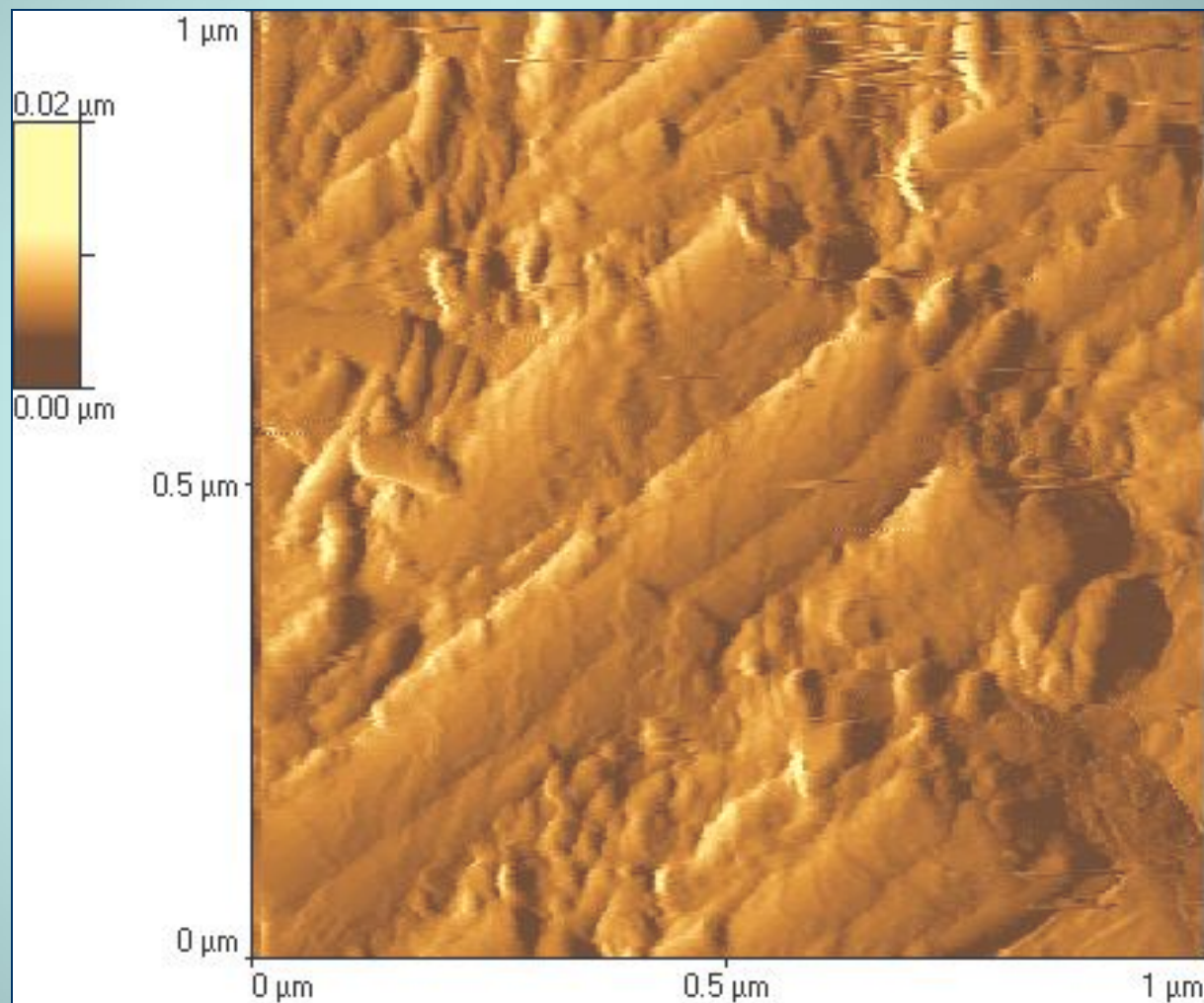

Provera kvaliteta tankog filma – Pt na silicijumu

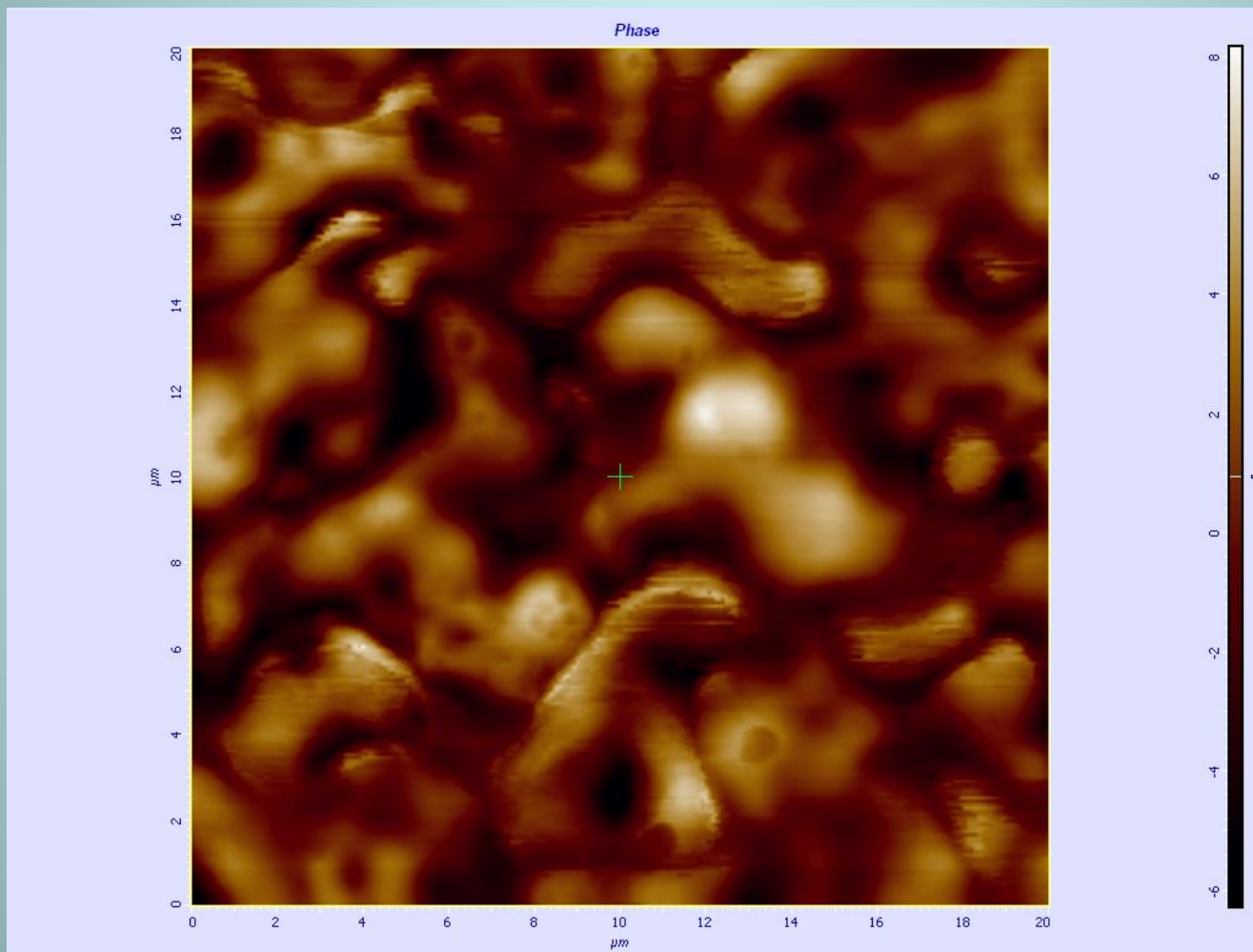

Serpentin – prirodni mineral

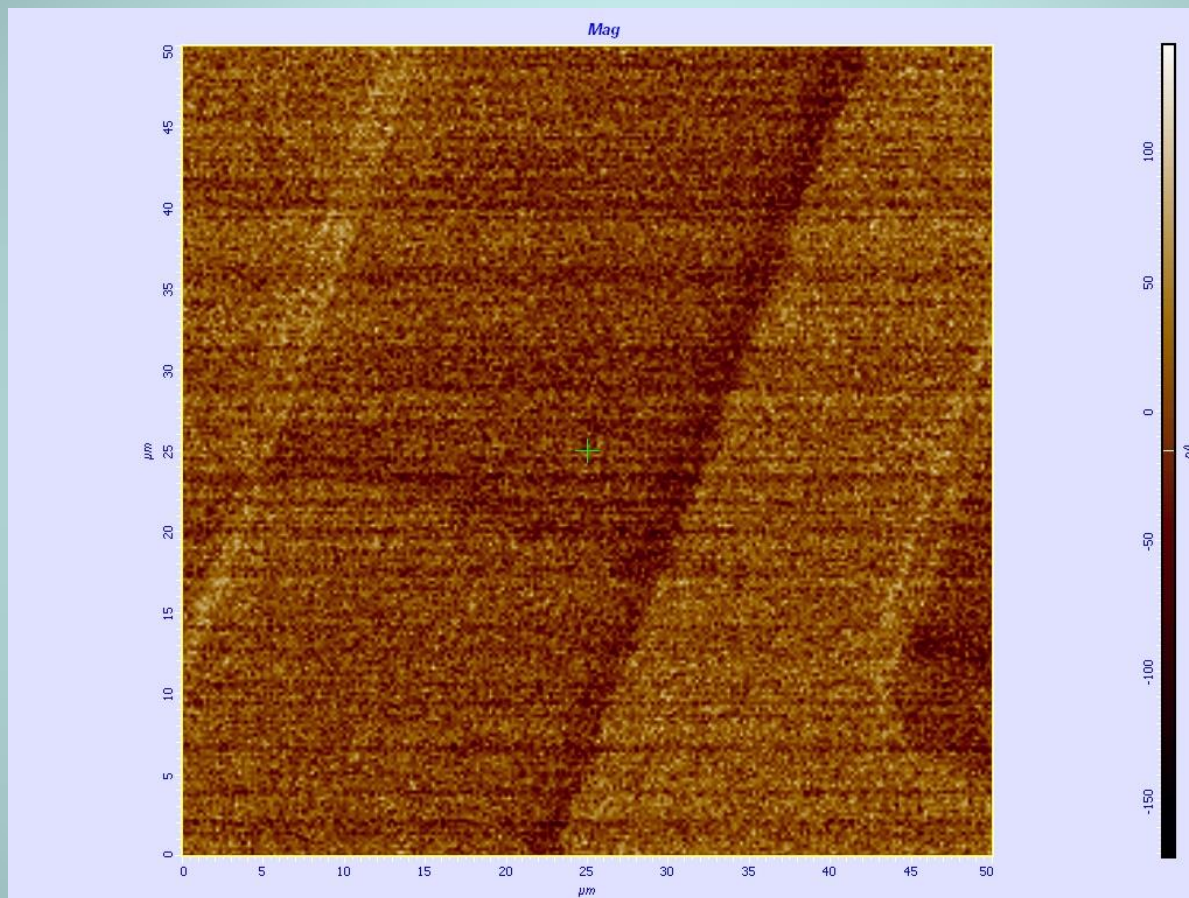

MFM - Stroncijum heksaferit

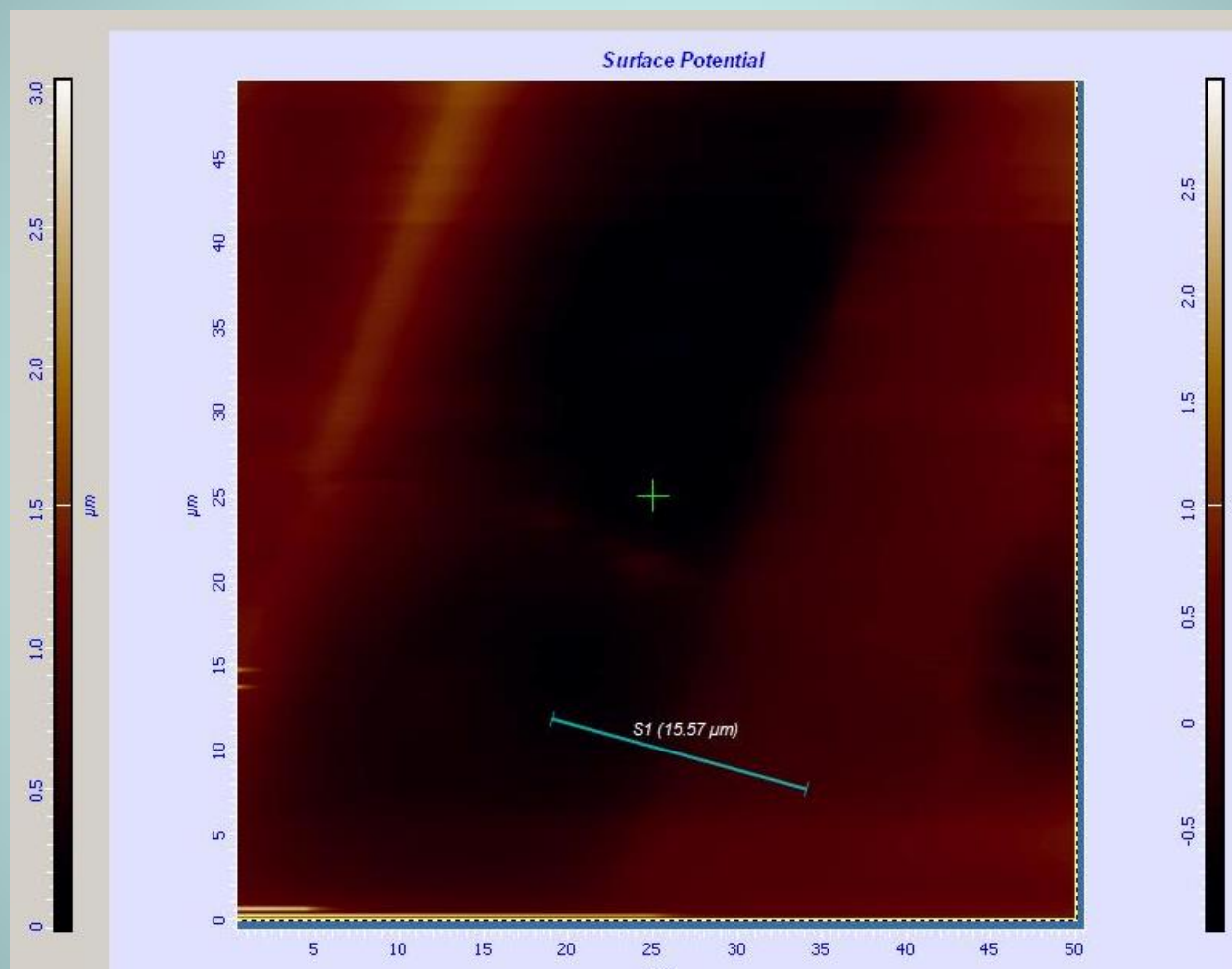
20x20 μm

SCM – piezotpornik na Si

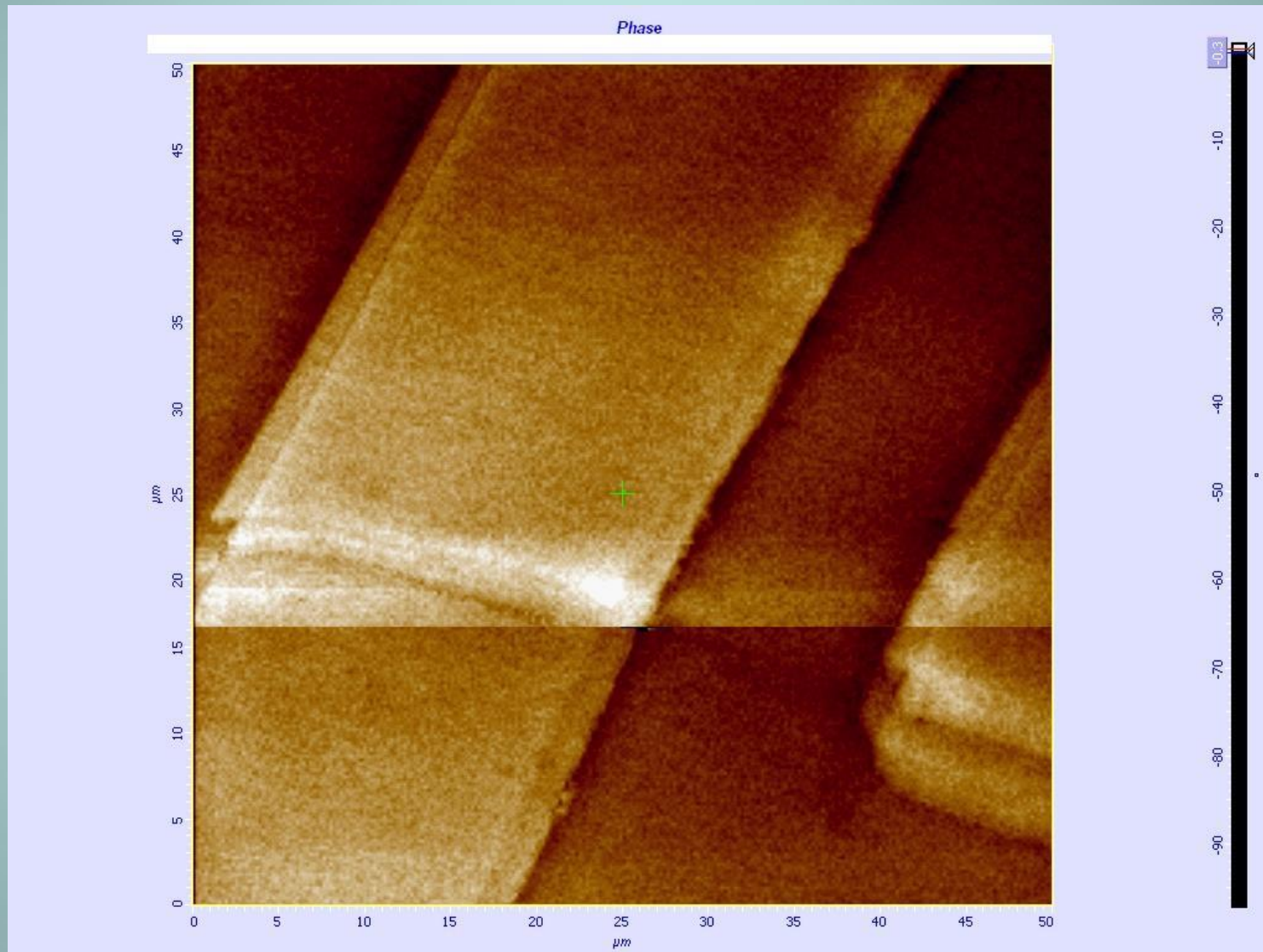

SKM – piezotpornik na Si

EFM – piezotpornik na Si

Thermomicroscopes Auto Probe CP Research

- **STM**
- **AFM**
  - **Kontaktни mod**
  - **Bezkontaktni mod**
- **Nanolitografija**

SPM Ntegra (NT-MDT)

- **AFM**
  - **Kontaktни mod**
  - **Semikontaktни mod**
- **Nanolitografija**